

HUMANIST

MAANDBLAD OVER HUMANISME, MENS EN WERELD



De woede en ontroering
van Youp van 't Hek

NUMMER 5 MEI 1994 PRIJS: f 4,95

HUMANIST

IS EEN UITGAVE VAN HET
HUMANISTISCH VERBOND



49-STE JAARGANG
NUMMER 5 MEI 1994

Redactie-adres:
Postbus 114, 3500 AC Utrecht
Tel.: 030 - 318145.

Redactie-secretariaat:
Alice Dessens (tst. 307)

Kantooradres:
Nieuwegein 69A,
3512 LG Utrecht.
Fax: 030 - 367104

Redactie:
Hes van Huizen (hfdred.)
Mirre Bots

Medewerkers o.a.:
Trudy Kunz, Simone Jacobus,
Chris Pennarts, Yoeke Nagel,
René Meijer, Tom Janssen, Marjan
Slob, Tanny Dobbelaar, Sylvia Weve,
Rian van Lierop, Evert Wassenaar,
Len Munnik

Vormgeving:
Hes van Huizen
Rik Tazelaar (Studio ID)

Prepress/Lithografie/Druk:
Brouwer Offset Utrecht BV

Redactiecommissie:
Peter Heisterkamp
Hans Martens
Bram Roozendaal

Foto omslag:
Hollands Hoogte/Felix Kalkman

Teletekst:
De Humanist staat regelmatig
aangekondigd op teletekst 325

Zie voor lidmaatschap en
abonnement pagina 34

Advertentietarieven:
De tarieven van september 1993
zijn van kracht. Informatiefolder is
op aanvraag verkrijgbaar.

Advertentie-exploitatie:
All-Round Media Services
Postbus 1524 - 2003 BN Haarlem
Tel. 023-245336 - Fax 023-248043.

De Humanist wordt gedrukt op licht-
houhoudend mc papier, chloorvrij.

Word nu lid van het Humanistisch Verbond

omdat humanistische geestelijke verzorging
ook u een zorg is!

Bel 030-318145

(Zie voor de contributieregeling pagina 34)

OF word abonnee van het maandblad de Humanist

als u wilt lezen over normen, waarden
en drijfveren van mensen!

Bel 030-318145

(Slechts f 25,- voor de rest van het jaar)



HET VOLGENDE NUMMER

VERSCHIJNT HALF JUNI. DIT IS HET SPECIALE
ZOMERNUMMER DAT LOOPT TOT 31 AUGUSTUS.
KOPIJ VOOR DIT NUMMER MOET UITERLIJK 26 MEI
IN HET BEZIT VAN DE REDACTIE ZIJN

In dit nummer



De gedrevenheid van Youp van 't Hek

Op een dag word je geboren, op een dag ga je dood. En die tijd tussenin...Leef toch je leven als het allerlaatste uur! Youp van 't Hek is voor veel mensen een soort vriend geworden die hen een spiegel voorhoudt en een schop onder de kont geeft. Maar ook troost schenkt. Trudy Kunz sprak uitgebreid met de meester van de conference en de populairste criticus van de jaren negentig.

Pagina's 10 t/m 17

Brian Keenan kregen ze niet klein

Meer dan vier jaar zat hij als gijzelaar gevangen in Beiroet. Meestal geblinddoekt en geketend. Toch overwon hij de wanhoop. Met typisch Ierse koppigheid, maar ook door humor en door vriendschap. Een duivelse koestering in Beiroet.

Pagina's 18/19/20



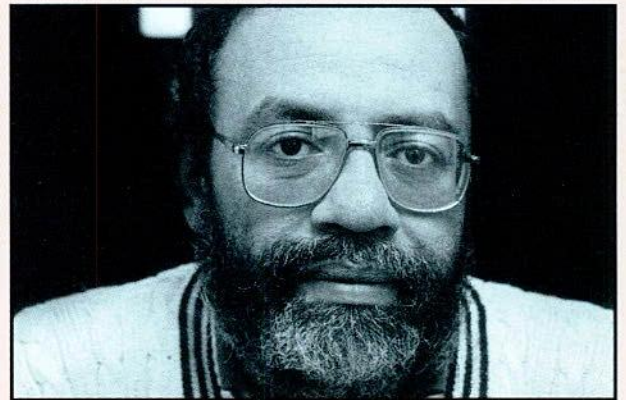
Ricardo Navarro's strijd voor het milieu

'Als we het in El Salvador hebben over ecologische problemen, dan praten we over zaken van leven en dood,' zegt ecologist Navarro. Kern van zijn strijd is dat de mentaliteit van de mensen moet veranderen.

Hans Achterhuis over nieuw handboek humanisme

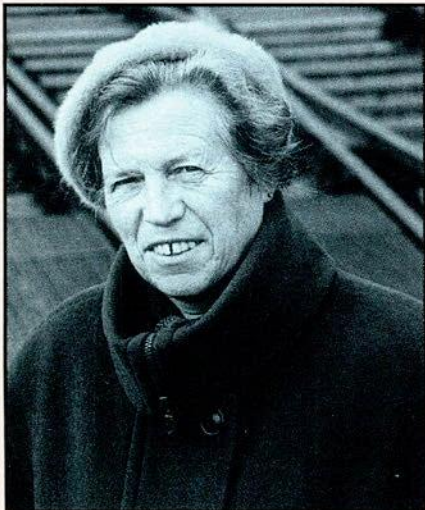
Kort geleden verscheen het lijvig handboek over het humanisme: 'Humanisme. Theorie en Praktijk'. Filosoof Hans Achterhuis had het er als recensent moeilijk mee, want hoe bespreek je zo'n overzichtswerk waaraan zo veel auteurs hun visies geven over zo veel thema's?

Pagina's 24/25/26



Pagina's 21/22/23

Voor zichzelf of voor de ander, waarvoor leeft een mens?



Een nieuwe serie in de Humanist. Over mensen die een eigen invulling geven aan hun plek in de wereld. De één zet zich totaal in voor z'n medemens en cijfert zichzelf weg. Een ander stelt zichzelf centraal. Sommigen lukt het om voor zichzelf én voor de ander te leven. In deze eerste aflevering Gerda Wieggers.

Pagina's 28/29/30

Ook in dit nummer

Brieven van lezers - pagina's 4/5
Column van Herman H. van der Kloot Meijburg - pagina 6
Opinie van Pam Hobbelman - pagina 7/8
HV-nieuws - pagina 32
Rtv-programma's van het HV - pagina's 32/33
Cryptogram - pagina 34

Een nieuwe vulling voor de ideologische leegte

Door het doorwerken van de a-religieuze en gelijkschakelende benadering van de consumptiemaatschappij vallen de geloofsgebondenheid en de partijgebondenheid meer en meer weg in de beleving van de mensen. Maar de 'zuilen' schraagden wel onze waarden en normen; die komen nu in de lucht te hangen. Ze worden facultatief: iedereen voegt zich ernaar voorzover hem dat uitkomt, nee, voegt ze naar zijn eigen leefwijze van het moment. Normvervaging heet dat terecht: ze horen gemeengoed te zijn. Ze horen gegrond te zijn op algemeen aanvaarde uitgangspunten. De ideologische leegte is juist het ontbreken van algemeen aanvaarde uitgangspunten. En dat is heilloos, daar kan ik zó zeven argumenten voor opsommen, maar dat hoeft denk ik niet eens.

Het ontwerpen van een nieuwe 'bijbel' voor onze samenleving, zoiets als de Universele Verklaring, maar dan niet van de Rechten (hebben we al) maar van de Herkomst en de Geaardheid van de Mens, dat is een stoutmoedige gedachte! Maar wel haalbaar en ook nodig. Zelfs onontkoombaar, willen wij de steeds individualistischer wordende geesten rijp maken voor een nieuw wij-gevoel, zonder welke de eensgezinde bereidheid van de westerse mens tot het omvormen van onze levensbedreigende groeieconomie in een 'economie-van-het-genoege' niet tot stand komt. Voor wie mee wil werken aan de totstandkoming van een nieuwe 'bijbel' voor onze samenleving: ik heb al wat aanzetten verzameld. (tel. 080-235160)

Frans Couwenbergh (Ooy)



Prima Braidotti

Ik vond het fijn dat in het februarinummer van de Humanist de redevoering van Rosi Braidotti was opgenomen. Met mijn dochter ben ik naar die avond gegaan. Er zaten ook veel jongeren in de zaal. Rosi inspireert tot anders denken en daar genoten wij beiden van. Het is ook iets om in je woonplaats met andere humanisten over te praten.

L. Schepper-vd Meulen

Braidotti waagt zich moedig op gletsjer

"Dat land van licht en zonneshijn, dat zal het onze zijn", zo luidde in een andere tijd onze toekomstverwachting. Op weg naar onderling begrip, humaniteit, gelijkberechtiging, vreugde aan de arbeid en nog veel meer grote woorden. Maar er kwamen: dictaturen links en rechts, concentratiekampen, napalm en verschrikkelijke rapporten van Amnesty International. Alle blijde verwachtingen werden lege illusies. Weggebombardeerd onze goede intenties, ondanks goedbedoelde ontwikkelingshulp: brandende haarden in de Derde Wereld. Sommigen bleven illusies koesteren als fossielen uit een ander tijdperk, maar de grote 'leegte' was begonnen en die werd gevuld. In de dertiger

jaren door de toeters der bruinhemden, na WO II door een brutaal kapitalisme dat via marktmechanismen ons degradeerde tot gemanipuleerde confectiemensen. Zodat we niet meer weten of we als christenen verklede humanisten of als humanisten verklede christenen zijn. Slachtoffers werden we van uitgekiende reclameboodschappen en dit vervormde ons 'ik' tot een samenraapsel van opgelegde meningen. Een nieuwe metafysica was geboren: het georganiseerde marktonderzoek, de kijkcijfers, de verkiezingspools. Hier en daar biedt een aftandse humanist zijn zoetgevooisde zonneshijnverhaal nog aan. Meewarig wordt hij bejegend: relict uit een ander tijdvak, hij is voltooid verleden tijd. Durft de humanist-van-nu de gletsjers van het ijsdijkvak van de grote 'leegte' te betreden? Dan moet je niet blijmoedig, maar gewoon echt moedig zijn. En dat is Rosi Braidotti! Zij waagt zich op de verlaten gletsjer met zijn verraderlijke sleten, die reiken tot in de diepten van het menselijk kennen. In het spoor van vooral de Franse post-modernisten als Derrida, Foucault en Lacan verkent zij de afschuwelijke leegte die bleef, toen de mens het echt waagde niet-metafysisch, d.w.z. ondogmatisch te durven denken. Zij aanvaardt dat je poging ondogmatisch te denken heel wat anders is dan blijmoedig uit de weg gaan, wat je tot een dakloze en nomade maakt. Zijn wij, humanisten der negentiger jaren, niet dakloos en moeten we niet op weg als nomaden? Prikkelend, uitdagend nodigt Rosi Braidotti ons uit en....

zullen we het wagen onze inzichten te veranderen, creatief de platgetreden paden te verlaten en proberen een eigentijdse humanist te worden? Voor de uren van inspiratie, Rosi, dank je wel, gracias, thank you, merci, danke schön, etc.

D. Wandemaker
(Doetinchem)



Brinkman nieuwe premier?

Het is mij een raadsel hoe u mee kunt doen aan de 'wishful thinking' van het CDA in uw maartnummer van dit jaar. Brinkman mag dan als lijsttrekker de opvolger zijn van Lubbers, maar hem af te schilderen als de nieuwe premier tart toch alle logica. Of het CDA de nieuwe premier mag leveren, hangt af van enkele factoren die nog moeten worden waargemaakt. Het CDA moet dan eerst nog als grootste partij uit de (stem)bus komen. En de coalitiepartners moeten akkoord gaan met de beoogde premier. In de Humanist verwacht ik geen irrationele speculaties.

J.H.C. Steinmeijer
(Emmeloord)



Directeur of directrice

In het aprilnummer van de Humanist lees ik op bladzij 31 dat Joke Schrijvers 'directeur' is van INdra. Gelukkig geen directrice, want dan denkt men meteen aan een vrouw. Aan dat tweederangs wezen, dat nooit zo'n belangrijke functie kan hebben. Gelijkheid? nee, vernederend en verwarrend.

Anita van Dedem (Zeist)

Er is nog een hoop te doen

Als buitengewoon geïnteresseerd mens volg ik de ontwikkelingen in ons land op politiek en (a-) sociaal gebied. Ik voorzie, als er niets verandert, een samenleving der individuen (calculerende burgers is een begrip met een te negatieve bijklank). Politieke partijen verliezen stemmen aan belangengroepen (ouderen, jongeren, automobilisten). In de Tweede Kamer ontstaat ruimte voor wisselende meerderheden, de regering bestaat uit mensen die in functie worden gekozen door de burgers, regeerakkoorden vervallen, enz. Wat een toekomstbeeld! Zoals anderen vóór hen (Hirsch-Ballin, Bolkestein) signaleren Hoogerwerf en Van der Wal dat er iets fout dreigt te gaan in onze samenleving. Zonder de

waarde van het blad Humanist aan te willen tasten, wil ik er voor pleiten dit soort discussies te voeren met en voor een breder publiek. Waar de NOS veel zendtijd heeft gebruikt voor de individuele waarden en normen van politici (parlementaire enquêtes, IRT-zaak) moet zij toch ook in zijn voor debat in breder verband. Wellicht heeft zo'n debat meer waarde dan het nationale economie-debat, waarvan de uitkomst al bij voorbaat vast stond. Er is nog ('n) hoop (te doen).

Gerard R. Brunen
(Uithuizen)

Rectificatie

In het aprilnummer was helaas de auteur van het interview met Ina Brouwer weggevalen. Het interview was gemaakt door Simone Jacobus, die ook tekende voor de interviews met de andere vier politici. Onze excuses.

Dood doet leven



Alles verandert voortdurend. Daaraan zien we dat we leven. Waarom zijn we dan zo vreselijk bang voor de vergankelijkheid, voor de dood? Volgens de Boeddhisten is sterven het begin van het leven, blijft de dood voortdurend bij je, je hele leven en daarna. In het Tibetaanse boek van Leven en Sterven staat het beschreven. En daarover schrijft ONKRUID weer. Uitgebreid. Zonder doodangst.

ONKRUID is trouwens helemaal niet bang om moeilijke, spirituele of bizarre onderwerpen aan te pakken. Zo schrijft ONKRUID ook over persoonlijke ontwikkeling, gezond koken, alternatieve geneeswijzen, en magie. Om maar eens wat te noemen.

Hoofd in de wolken, voeten op het gras, dat is ONKRUID. Het enige blad dat net zo nieuwsgierig is naar spiritualiteit als jij. En net zo kritisch.

ONKRUID

BON om uit te knippen en op te sturen of te faxen naar:
ONKRUID, West 32, 1633 JC Avenhorn, fax 02294 - 2315,
telefoon: 02294 - 2800.

Jawel, ik wil wel eens even zien wat ONKRUID mij te bieden heeft.

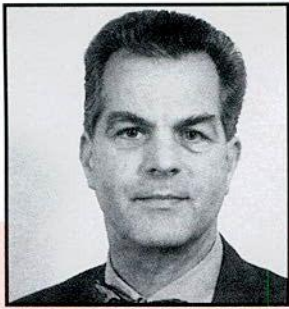
- ☐ Ik neem een half jaar proefabonnement voor f 15,- of 300 Bfr.
- ☐ Doe mij maar lekker meteen een jaar-abonnement voor f 35,50 of 680 Bfr. En ik krijg meteen een fascinerende vier-kleuren-astrologie-poster thuis.

Naam _____

Adres _____

Woonplaats _____

Humanist



Geestelijke verzorging als kernactiviteit

door Herman H. van der Kloot Meijburg

Mensen worden ziek, krijgen een ongeluk. Anderen worden met een lichamelijke of geestelijke handicap geboren. En ieder mens wordt oud en sterft. Op zulke momenten is goede zorg geboden, maar ook geestelijke ondersteuning en begeleiding. Dat geldt te meer wanneer iemand het eigen huis moet verlaten en in een andere omgeving afhankelijk is van een heel legertje hulpverleners.

Die zorg is de laatste jaren sterk van kleur veranderd. De oude opvattingen over zorg verbleken met de jaren. Waarom zouden de sterken nog betalen voor de zwakken? Existentiële solidariteit wordt hoogstens een risico-solidariteit. Het *charitas*-model van weleer wordt ingeruild voor een gezondheidszorg à la Dekker of een volgens het plan-Simons. Telkens opnieuw krijgen wij te horen dat de gezondheidszorg als een zware collectieve last op ons uitgavenpatroon drukt. Willen wij een betaalbare zorg dan kunnen wij beter de markt op onze behoeften los laten. Maak de mensen zelf verantwoordelijk voor wat zij aan zorg nodig hebben en de markt doet de rest, zo luidt tegenwoordig de redenering. De gezondheidszorg is dan niet langer een collectieve last maar een economische lust voor verzekeraars en zorgaanbieders. Deze gedachtengang is geleidelijk gemeengoed geworden en heeft diep wortel geschoten. Wie de ontwikkelingen van de laatste jaren een beetje heeft gevolgd, merkt dat ondermeer aan het woordgebruik. Dat is zakelijker geworden. De zorgverlening is sterk vertechnologiseerd en geprofessionaliseerd. Men praat over de zorg in termen van produkten en contractuele verplichtingen, over ziekenhuizen als zorgondernemingen.

Zulke ontwikkelingen laten de humanistische geestelijke verzorging in instellingen voor gezondheidszorg natuurlijk niet ongemoeid. Immers, de wijze waarop over de dienstverlening in de gezondheidszorg wordt gedacht, is van invloed op de eigen werksoort. Onder de gewijzigde omstandigheden is de verpleegkundige allang geen Florence Nightingale meer, net zo min als de moderne geestelijk verzorger in zijn/haar werk niet langer het oude model van naastenliefde en ziekentroost vertegenwoordigt. Wie en wat vertegenwoordigen moderne geestelijke verzorgers dan wel?

Laat ik nogmaals voorop stellen dat ik zelf overtuigd ben van de waarde en het bestaansrecht van deze vorm van dienstverlening. Geestelijke ondersteuning en begeleiding vormt voor mij een wezenlijk en een onmisbaar bestanddeel van goede zorg. Gelet op de hierboven omschreven omstandigheden beschouw ik geestelijke verzorging zelfs als een *counter vailing power*, een representant van de tegenbeweging die de huidige ontwikkelingen in de zorg oproepen. Laat ik dit toelichten.

Schaars onderzoek (op zichzelf al een merkwaardig fenomeen) wijst telkens opnieuw uit dat aandacht voor de psychosociale aspecten van de zorgverlening een beter zorgprodukt oplevert. Voor zorgverzekeraars en zorgaanbieders zou het toch een interessant gegeven moeten zijn dat als hulpverleners behalve

aan de noodzakelijke materiële aspecten ook aandacht besteden aan de meer inhoudelijke, aan de immateriële aspecten van de zorg, patiënten opveren. En - als dat mogelijk is - ook sneller beter zijn (aantrekkelijk financieel argument). Het repareren van zieke mensen alleen is niet voldoende. Iets van die behoefte schemert door in de opmerking van een man die al enige tijd in een verpleeghuis was opgenomen en die mij heel openhartig toevertrouwde dat, ondanks alle aardige mensen om hem heen, de verveling en de eenzaamheid nauwelijks meer te dragen was. Ik beschouw zulke ervaringen als een teken aan de wand; en voor de humanistisch geestelijk verzorgers zie ik ze als het gat in de markt. Gezien de uitkomsten van het onderzoek en genoemde ervaringsfeiten vraag ik mij af waarom wij de noodzaak van zo'n psychosociale dienst in de gezondheidszorg niet zouden kunnen aantonen en waarom de geestelijk verzorger zich niet zou kunnen opwerpen om die immateriële aspecten van de zorg voor hun rekening te nemen. Geestelijke verzorging bezigt met de *core business* van de zorgverlening. Humanistisch geestelijke verzorging als trendsetter. Ik zie het al voor me: geestelijke verzorging als kernactiviteit in een instelling voor gezondheidszorg.

Zo'n insteek vereist een plan van aanpak waarin deze ontwikkelingen zijn verwerkt. De bedrijfsmatige, aan de markt georiënteerde benadering en inrichting van de dienstverlening zal zich in de komende jaren doorzetten. Een beroep op hoe het in het verleden was, zet beleidsmatig weinig zoden meer aan de dijk. In de tweede plaats moeten wij rekening houden dat wij kinderen van deze tijd zijn en dus verschuift ook in ons eigen denken datgene wat wij inhoudelijk onder goede zorg verstaan.

Kort samengevat waag ik te stellen dat het relationele element in de zorgverlening plaats maakt voor een meer contractuele benadering van de zorg. De geestelijke verzorging krijgt te maken met consumenten-gedrag. In de derde plaats zal de praktijk van de zorgverlening, mede als gevolg van ontwikkelingen op medisch technologisch gebied, in moreel opzicht steeds zwaarder worden. Genoemde ontwikkelingen leveren steeds ingewikkelder casuïstiek op rond het begin en aan het eind van het leven. En vragen van zowel de hulpvragers als de hulpverleners een steeds groter gevoel voor de ethische implicaties van medische interventies. Tenslotte zal de geestelijke verzorging rekening moeten houden met het pluriforme karakter van de godsdienstige en levensbeschouwelijke samenstelling van het patiëntenbestand. Ik neem aan dat dit in de toekomst een andere rol voor de aanwezige geestelijke verzorgers zal inhouden. Wellicht een meer coördinerende en bemiddelende rol.

Deze ontwikkelingen stellen hoge eisen aan de verschillende onderdelen, aan de fabricage van het produkt geestelijke verzorging en aan hen die dat produkt aanbieden en het in de praktijk van de zorgverlening mogen invullen. Geen sinecure, wel een uitdaging!

Herman H. van der Kloot Meijburg is secretaris van het College voor Ethische en Levensbeschouwelijke aspecten van de Zorgverlening (CELAZ) van de Nederlandse Zorgfederatie.

HUMANISTISCHE GEESTELIJKE VERZORGING: GEEN LUXE MAAR NOODZAAK

Bezuinigingen, reorganisaties en marktgericht denken beheersen de gezondheidszorg. Ook de humanistische geestelijke verzorging wordt hierdoor geraakt. De toekomst van de werksoort is in het geding in een klimaat waarin de overheid kiest voor een zo goedkoop mogelijk, minimaal aanbod van zorg. Onder de titel 'Geestelijke verzorging, noodzaak of luxe' organiseert het Humanistisch Verbond op 10 juni een symposium over dit thema. Het HV viert daarmee het 25-jarig bestaan van de humanistisch geestelijke verzorging in de gezondheids- en ouderenzorg.

Vanaf de oprichting in 1946 heeft het Humanistisch Verbond zich ingespannen voor een aanbod van humanistische geestelijke verzorging. Al vroeg werd een begin gemaakt met ziekenbezoek door vrijwilligers. In de loop der jaren groeide dit uit tot een aanbod van professioneel

Door Pam Hobbelman Hoofd van de dienst Humanistische Geestelijke Verzorging in de Ouderenzorg

geschoolde geestelijk verzorgers.

De overheid stelde in 1966 de humanistische en de godsdienstige geestelijke verzorging in principe aan elkaar gelijk.

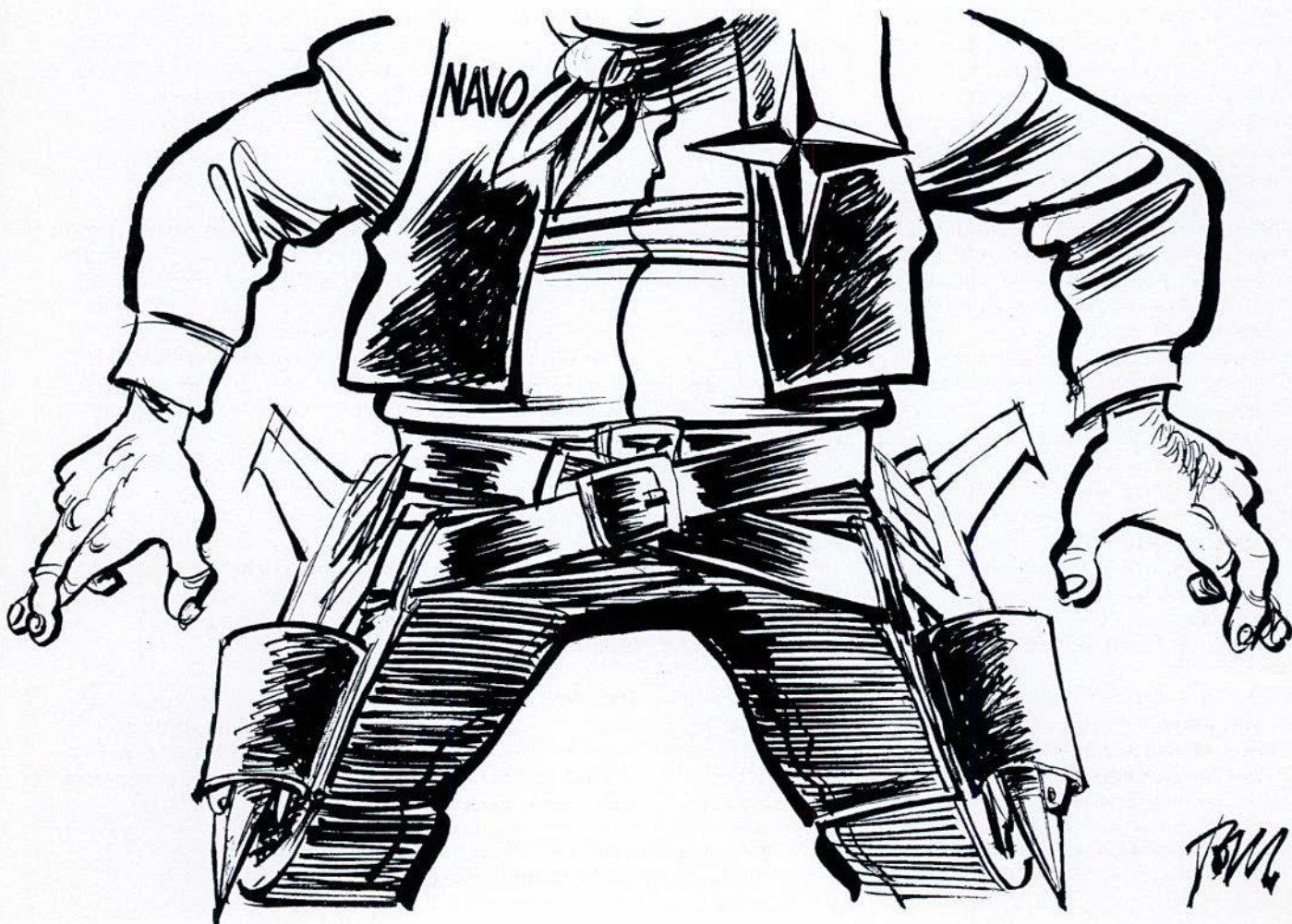
In 1968 kwam de eerste professionele humanistisch raadsvrouw in dienst van een ziekenhuis. Een jaar later stelde het HV een functionaris aan om te onderhandelen met instellingen over de aanstelling van meer humanistisch geestelijk verzorgers.

Momenteel werken humanistisch raadslieden in psychiatrische ziekenhuizen, instellingen voor verstandelijk gehandicapten, verzorgings- en verpleeghuizen. Cliënten van deze instellingen kunnen in

situaties waar het moeilijk is om een eigen weg te vinden, gevoelens en gedachten delen met de humanistisch raadsvrouw. Fundamentele vragen over leven en dood, schuld en verantwoordelijkheid kunnen dan ter sprake komen. Het besef van de eigen levensovertuiging kan een steun zijn bij het hervinden van levenskracht en vrouwen.

In de praktijk werken de humanistisch raadslieden samen met dominees en priesters. Zij verwijzen naar elkaar als de cliënt daar de voorkeur aan geeft.

In de gezondheids- en ouderenzorg moet steeds per instelling onderhandeld worden over de noodzaak van het aanstellen van humanistisch raadslieden, meestal naast de al bestaande godsdienstige geestelijke verzorging. Het aantal formatieplaatsen voor humanistisch raadslieden in deze sector groeide naar ruim 100 in ►



1994. Dit aantal is bereikt ondanks het feit dat geestelijke verzorging eerst in geen enkele CAO voorkwam. Ook de humanistische ambtsopleiding werd niet altijd gelijkwaardig geacht aan de theologische opleiding. De huidige maatschappelijke erkenning leidt ertoe dat ook godsdienstige geestelijk verzorgers wel pleiten voor aanstelling van humanistische collega's. Algemeen wordt kwalitatieve zorg nu gezien als zorg waarbij recht gedaan wordt aan de keuzevrijheid van de patiënt/bewoner, ook wat betreft levensovertuiging.

In een zich ontwikkelend beroep komen natuurlijk ook kritische vragen naar voren. Waarom is geestelijke verzorging nodig in een maatschappij die zich meer en meer seculariseert? Kan een filosoof of een psycholoog niet hetzelfde werk doen? En wat is nog de rol van het Humanistisch Verbond als de instellingen de geestelijk verzorgers zelf betalen?

Het HV is, ongeacht wie de geestelijke verzorgers betaalt, verantwoordelijk voor de inhoud van de humanistische geestelijke verzorging. Dit vloeit voort uit de grondwettelijk vastgelegde scheiding van kerk en staat. Hierdoor kunnen humanistisch raadsliden zich onafhankelijk opstellen van de instellingen waar ze werken. Dit heet de 'vrijplaatsfunctie'. Deze vrijplaats is een gevolg van de 'ambtshalve binding' met het 'zendend genootschap', in dit geval het HV. Juist hierdoor zijn humanistisch raadsliden waarachtige vertrouwenspersonen. Dit beantwoordt ook de vraag waarom filosofen en psychologen niet hetzelfde werk als raadsliden doen, ook al spreken zij met hun cliënt over zingevingsvragen. Zij bekleden immers nooit die positie waarin zij optreden namens een levensbeschouwelijke organisatie, waardoor ze een vrijplaats kunnen zijn voor de cliënt. Daarnaast kan van filosofen noch psychologen grondige kennis en doorleving van een eigen levensbeschouwelijke traditie gevraagd worden. Zij profileren zich daar ook niet mee. Een gesprek op grond van een gemeenschappelijke levensovertuiging is daarom niet vanzelfsprekend, wat bij geestelijke verzorging nu juist één van de uitgangspunten is. In zeer moeilijke levenssituaties is het van belang als je als humanistisch raadsman of -vrouw op eenzelfde lijn zit met de cliënt.

Het zou een misverstand zijn te denken dat dat geestelijke verzorging minder nodig wordt bij toenemende secularisatie.

Uit het recente rapport van het Sociaal Cultureel Planbureau over de ontkerkelijking in Nederland blijkt dat de binding aan de kerken sterk afneemt. Dat wil echter niet zeggen dat mensen minder zingende en zinveragende wezens zijn. Het niet-georganiseerd zijn naar levensover-

tuiging betekent niet dat mensen geen eigen ideeën hebben over het leven. Daarom is het van groot belang dat de geestelijk verzorger uitkomt voor welke levensovertuiging hijzelf staat. Alleen dan kan de cliënt kiezen wie het meest aansluit bij zijn eigen ideeën en met wie hij het liefst een gesprek heeft. De geestelijk verzorger kan niet meer volstaan met het afstappen op de leden van de eigen richting. Hij zal breder moeten kijken wie er behoefte heeft aan juist zijn gezelschap.

De cliënt heeft pas een echte keuze als er een evenredig aanbod van geestelijke verzorging door het Humanistisch Verbond en de kerken zou zijn. De toenemende buitenkerkelijkheid zou dan wel moeten leiden tot meer formatieplaatsen voor humanistisch geestelijk verzorgers.

Bezuinigingen en stelselwijziging in de gezondheidszorg, reorganisaties van instellingen en toename van het aantal ouderen hebben tot gevolg dat de verworven plaats van de geestelijke verzorging onder druk staat. Slogans als: 'de handen aan het bed' en 'zorg op maat' maken duidelijk waar de overheid voor kiest: een zo goedkoop mogelijk, minimaal zorgaanbod, waarbij geestelijke verzorging al gauw als luxe wordt bestempeld. De trend is om mensen zo lang mogelijk thuis te laten blijven, zodat kosten bespaard worden en om niet te hoeven zien in welke erbarmelijke (geestelijke) situaties ze zich bevinden. Geestelijke verzorging is echter financieel noch inhoudelijk een luxe. Ogelukkige of stuurloze mensen kunnen veel duurder zijn dan mensen die een balans in hun leven weten te vinden. Het vergt slechts

een zeer kleine fractie van het totale budget voor de zorgsector!

Professionele humanistische geestelijke verzorging heeft zich allereerst gericht op situaties waarbij mensen in de knel kunnen komen, zoals bij opname in een ziekenhuis of bij zeer oud worden. In die gevallen is er ook een instelling (ziekenhuis, bejaardenhuis), die verantwoordelijk is voor een bejegening van de "totale" mens, en niet alleen voor de behandeling van de tumor of het aantrekken van de steunkousen. Door de huidige verschuivingen naar kortere opnames, meer poliklinische behandelingen en zolang mogelijk thuis wonen, moet het aanbod van geestelijke verzorging uitgebreid worden naar de wijk, de zogenaamde eerste lijnszorg. Het zal duidelijk zijn dat ook hiervoor budget zal moeten worden vrijgemaakt.

Er zijn ook zeker goede kansen voor geestelijke verzorging. Op initiatief van minister Hirsch Ballin ligt er nu een concept-wetsvoorstel voor geestelijke verzorging bij de Raad van State. Dit beoogt onder andere de instellingen voor de gezondheids- en ouderenzorg te verplichten geestelijke verzorging beschikbaar te stellen en te betalen uit het zorgbudget.

Na een kwart eeuw kan geconcludeerd worden dat de fundamentele voorwaarde voor kwalitatief verantwoorde humanistische geestelijke verzorging gelegd zijn. Met nieuwe wetgeving en uitbreiding naar de eerste lijn liggen er volop uitdagingen voor de volgende 25 jaar. Het symposium op 10 juni zal daarvoor het startpunt kunnen vormen. ●

Symposium Geestelijke verzorging: noodzaak of luxe?

Op 10 juni van 13.00 tot 16.30 uur organiseert het Humanistisch Verbond het symposium 'Geestelijke verzorging: noodzaak of luxe? Aanleiding is het 25-jarig jubileum van de diensten humanistische geestelijke verzorging in de gezondheids- en ouderenzorg. Het Humanistisch Verbond wil met het symposium de aandacht vestigen op het belang van geestelijke verzorging, juist in een tijd dat de zorgsector beheerst wordt door bezuinigingen en nieuwe technologieën.

Lezingen door: Dr. P. Cliteur, algemeen voorzitter Humanistisch Verbond, Dr. H. Zwart, Centrum voor Ethiek, Katholieke Universiteit Nijmegen en Ir. A. Bersee, Ministerie van WVC.

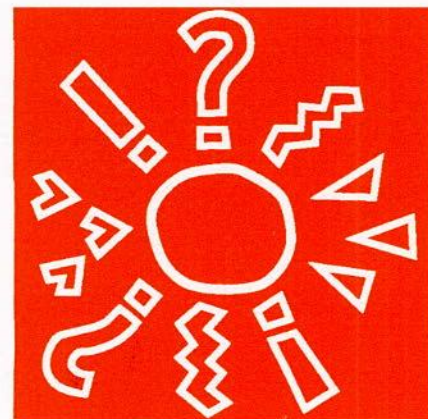
En verder: twee debatten onder leiding van mevrouw Mr. R. Haas-Berger, voorzitter Nationale Commissie Chronisch Ziekten, muziek en een feestelijke afsluiting.

Plaats: Congrescentrum De Reehorst in Ede.

Het symposium richt zich op koepels van

instellingen en beleidsmakers in de gezondheids- en ouderenzorg, directies van zorginstellingen, politici, ouderenbonden, patiëntenverenigingen en geestelijke verzorgers.

Deelname is gratis. Aanmelden via folder, aan te vragen bij het Humanistisch Verbond, tel: 030 - 318145 (J. Bosman).



Ria Bremer presenteert studiemiddag HV over hulp bij zelfdoding

Het Humanistisch Verbond organiseert op zaterdag 18 juni een studiemiddag over hulp bij zelfdoding. Deze bijeenkomst is alleen toegankelijk voor HV-leden. Precentatrice Ria Bremer leidt de discussie, waaraan deelnemen: Martine Cornelisse van de Nederlandse Vereniging voor Vrijwillige Euthanasie (NVVE), Dries van Dantzig (psychiater en lid van de CEG, de Commissie Ethiek Gezondheidszorg van het HV), Govert den Hartogh (Socrateshoogleraar medische ethiek aan de Universiteit van Amsterdam en voorzitter van de CEG), Huib Drion (voormalig lid van de Hoge Raad en bekend vanwege 'de pil van Drion') en Trees te Braake (universitair docent gezondheidsrecht aan de Universiteit van Amsterdam en lid van de CEG). Na de wettelijke regeling van de euthanasie staat hulp bij zelfdoding ter

discussie. Het doel van de bijeenkomst is om meer inzicht te krijgen in dit moeilijke probleem. Vragen die aan de orde komen zijn: Is er een verschil van betekenis tussen euthanasie en hulp bij zelfdoding? Wat is de juridische status? Moet de wetgeving anders? Welke ethische en praktische dilemma's spelen er bij verschillende soorten hulpvragen een rol? Moeten ouderen de beschikking krijgen over een pil om hun leven te kunnen beëindigen?

De bijeenkomst is van 13.30 tot 17.00 uur in Vredenburg 19, Utrecht. U geeft zich als deelnemer op door overschrijving van f 15,- op postbankrekening 19 79 30 van het Humanistisch Verbond in Utrecht, onder vermelding van 'bijeenkomst 18 juni'. U ontvangt dan vooraf een toegangsbewijs en een reader met achtergrondartikelen.

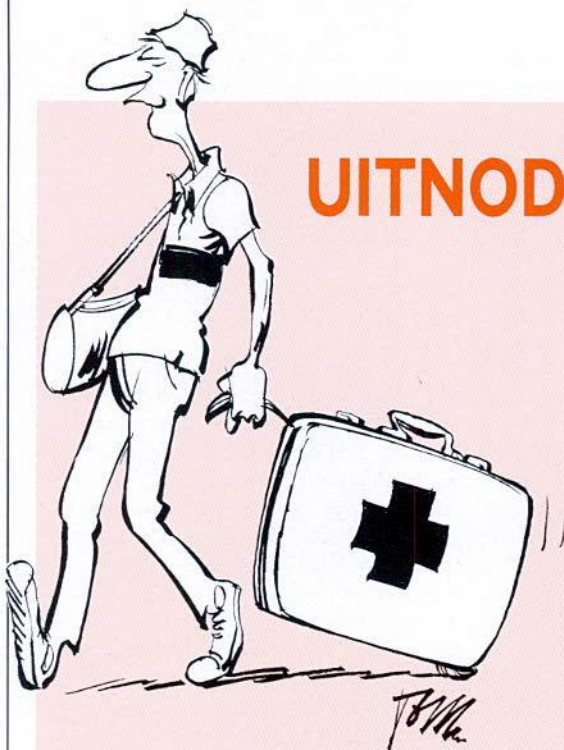


Tot en met 15 mei is er in Galerie/Uitleen TRANSarte een expositie te zien van werk van de cartoonist Len Munnik. Er zijn onder andere politieke tekeningen te zien uit het dagblad Trouw en het weekblad Hervormd Nederland. Ook hangen er cartoons die Len Munnik maakte voor Opzij en de Humanist. Adres: Doelenstraat 12 in Utrecht (bij het Centraal Museum). Tijd: woensdag t/m zondag 13.00 - 17.00 uur, of op afspraak (tel. 030-316010). Toegang gratis.

Discussiedag over de kunst van het afscheid nemen

Op zaterdag 11 juni zal op de Utrechtse Universiteit voor Humanistiek (adres: Drift 6) een discussiedag worden gehouden over de kunst van het afscheid nemen. Ook is er die dag veel informatie over dit thema te krijgen en te zien in de Janskerk op het Janskerkhof in Utrecht. Steeds meer mensen zijn ontevreden over de manier waarop aan de uitvaart vorm wordt gegeven. Zij zijn op zoek naar meer bij hen passende en eigentijdse rituelen. Op deze dag wordt mensen de gelegenheid gegeven om na te denken over het begraven of cremieren willen worden, en te zoeken naar eigentijdse rituelen. Er worden inleidingen gehouden en presentaties en workshops gegeven. Onderwerpen zijn: de geschiedenis van de uitvaart, het belang van de uitvaart bij de rouwverwerkingen de zin van afscheidsrituelen. In de Janskerk is op deze dag veel informatie te vinden over nieuwe ontwikkelingen bij begraven en cremieren. De workshops worden gehouden over de vraag hoe je kinderen kunt betrekken bij de dood en het laatste afscheid, en waken als ritueel.

Meer informatie: tel.nr. 030 - 390169



UITNODIGING AAN DE LEZERS

Wat is het ergste dat u ooit op vakantie is overkomen? Zo'n verhaal waarvan u zegt: nu kan ik er om lachen, maar toen... Schrijf het op en stuur het ons toe. Want in juni verschijnt het speciale zomernummer van de Humanist dat helemaal over vakantie gaat. Daarin zullen wij ook zoveel mogelijk reacties publiceren.

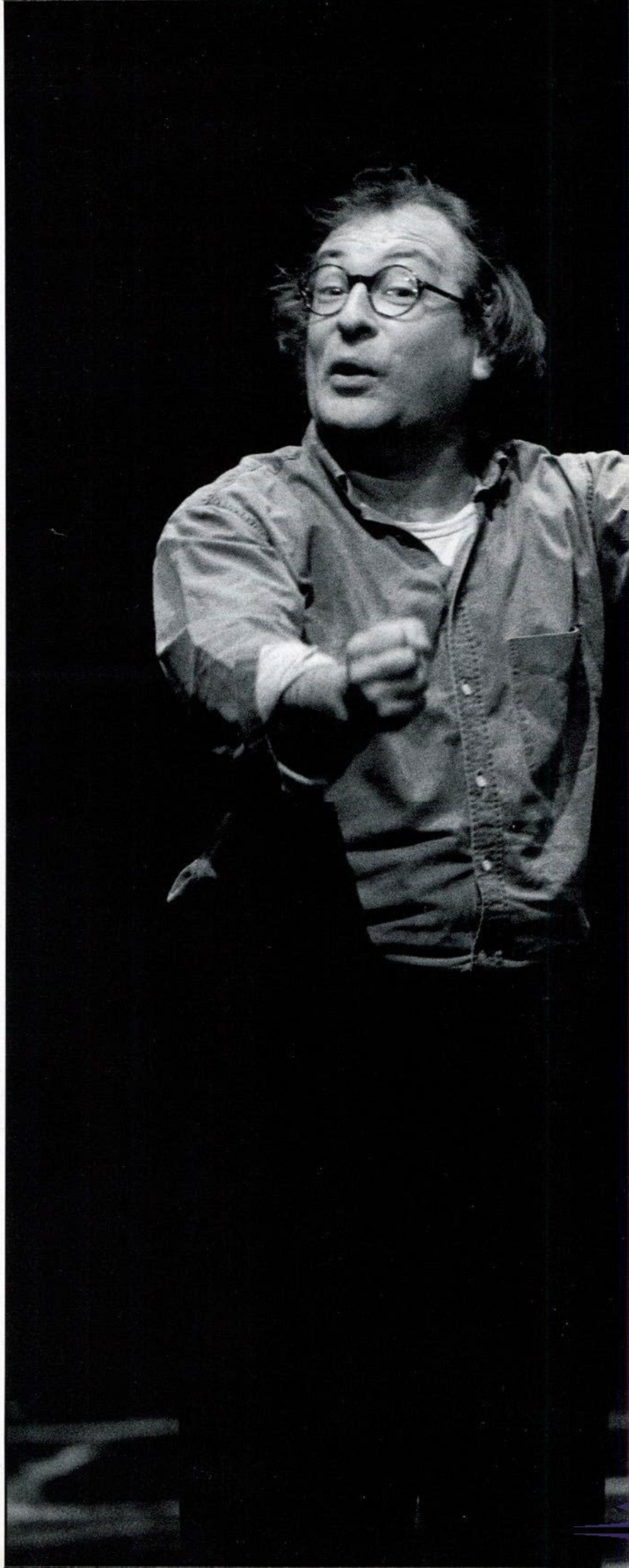
Doe mee en stuur ons uw mooiste anekdote over uw grootste vakantieleed. En als mogelijk mét moraal.

Uw bijdrage mag maximaal 150 woorden tellen (indien nodig zal de redactie redigeren en inkorten) en moet uiterlijk 23 mei binnen zijn bij de redactie. Stuur uw verhaal naar: redactie Humanist, Postbus 114, 3500 AC Utrecht.

De woede en ontroering van Youp van 't Hek

door Trudy Kunz

foto's: Jan Swinkels





Leef toch je leven als het allerlaatste uur

Hij voert een éénmansguerilla tegen de verburgelijking, de vertrutting, de sleur, het voortkabbelen. Youp van 't Hek wil mensen wakker schudden; pas op voor macht, pas op voor domheid. Zijn cynisme grenst aan de werkelijkheid, en in zijn tirades kan hij nog steeds briljant boos worden. Maar er is iets bijgekomen: de ontroering.

Hij is vader geworden en hij heeft zijn ouders verloren. Het maakt hem ook melancholisch, meer bespiegeld, poëtischer.

Bezinning lijkt een steeds grotere rol te gaan spelen in zijn programma's. In de schaduw van de dood is alles onzin, zegt hij in z'n nieuwste show. De meester van de conference over troost, geluk en liefde. En natuurlijk over de dood.

Ze braken de tent bijna af, daar in Helmond. Zo leuk was hij - Youp, de ster. Zo raak en zo gevoelig. Maar na de ovatie en de bloemen is hij in het kale licht van de kleedkamer ineens een kleine man op een stoel, eenzaam, witjes, handdoek om de nek, moe. Hij geeft een stevige handdruk: 'Youp van 't Hek.' Het klinkt onbedoeld grappig, of zou de koningin zich ook voorstellen? Of de paus? Hij klokt een glas water weg, en nog één. 'Vond je het leuk?' wil hij weten. Leuk? Is dat het woord voor de ontroering, de lachkramp en de huiver die hij me de afgelopen paar uur heeft bezorgd? Maar hij wil het weten. Net zoals hij een paar dagen later, tijdens het interview, wil weten of ik het gezellig vind. We zitten in zijn bescheiden suite ("de mooiste hotelkamer van Maastricht"), waar het zomerse rumoer van het Vrijthof door het open raam naar binnen waait, en nemen zijn grote thema's - Het Leven en De Dood - door. Gezellig? Hoe noem je een ontmoeting met een man die gruwt van de middelmaat, leeft bij het sprinkelende, hunkert naar het grootse? 'Ik hoop dat ik een beetje kan schudden aan mensen,' zegt hij over zijn gedrevenheid, 'dat ik aan hun zekerheden zaag.' Gezellig is het woord niet. Meeslepend, maar dat klinkt weer zo overdreven.

"Lééf!" zegt hij krachtig, "en láát je niet leven." Hij is opgestaan om stoom af te

blazen - "ik moet altijd effe lopen" - na een hele tirade over de 'zeikers': de mensen die niet durven leven, en die het liefst ook anderen beletten het leven te omarmen. Zijn stokpaardje. "Een vriend van mij is nu voor maanden aan het reizen. Ik snap dat zó goed. Hij is getrouwd, dus dan krijg je reacties als: 'En laat hij zijn vrouw dan vijf maanden alleen?' Ja, dat doet hij. Goed gezien! Maar misschien wordt een mens daar wel veel interessanter van dan van vijf maanden - 'trusten, kusje' - met je reet tegen elkaar aan slapen." Youp op z'n best. Kritisch, gedreven, amusant. Niet veel anders in het echt dan op de planken. "Ik zeg altijd, als iemand met een plan komt: 'Leuk, moet je doen!' Een beetje *joie de vivre* mag toch wel? Maar je hebt er ook die het niet alleen zelf kwijt zijn, maar die het er ook bij hun vrouw en kinderen uit geramd hebben. Of andersom: vrouwen die het bij hun man vernietigd hebben. Als ik hoor dat dat soort echtparen uit elkaar gaat, roep ik altijd: 'Goed zo!'" Hij haalt nog twee flesjes fris uit de minibar, schenkt bij en ontspant zich. Zachter: "Mensen die ècht verdriet hebben, die hoor je bijna nooit zeiken. Die maken er nog wat van, op hun manier. Maar die echtparen, die altijd in een verwijtende sfeer met elkaar leven. (Zeurstemmetje): 'Hij is er nooit'. Het gaat heel stilletjes, heel stiekem, met kleine gemene opmerkingetjes. En ze hebben zich van elkaar afhankelijk gemaakt. Hebben een enorme angst voor *de affaire*, angst dat de één goed met iemand anders kan opschieten. Soms zie je mensen zo worden. Onder invloed van elkaar, van hun werk, van de burens. Daarbij heb ik zo vaak het gevoel: mag het ietsje meer zijn? Mag het leven wat groter zijn, alsjeblieft?"

Het elkaar niets gunnen, het overal op afdingen, het alles betreffend willen zien. Gèk wordt hij ervan. "Met mijn boeken merk ik het ook. Die lopen heel goed, ik lig met stapels bij de Bruna. Maar laatst zegt iemand: 'Jij bent natuurlijk niet een echte schrijver.' 'Nee,' zeg ik, 'dat ben ik ook niet. Het zijn stukjes, meer niet. Maar zijn het geen leuke stukjes dan?' 'Ja, het zijn wel leuke stukjes, maar...' En dan komt er weer wat. Wat zoek je nou, denk ik dan, wat wil je nou? Het is datzelfde benauwde sfeertje dat ik uit mijn jeugd ken van die hockeyclubjes onderling. 'Waar hockey jij? Dáár? Nee toch?' Gisteren at ik na de voorstelling in een restaurant, bij een kok die ik toevallig heb leren kennen. Hij kan heel goed koken, hij heeft ook een ster, en die man zegt altijd zulke aardige dingen over andere koks. Dat vind ik een leuke man. Het is zoveel leuker als je kunt genieten van wat anderen kunnen."

Op de vraag naar zijn motivatie, de bron waaruit hij put, zegt hij: "Het eenmalige leven dat ik heb. Dat wil ik niet laten verslonzen, daar wil ik niet makkelijk in worden. En ik vind dat er verdomme iets aan de hand is. Ik heb maar een jaar of

Verbazing, twijfel, verbijstering, woede. Emoties die sinds jaren zijn gereedschap zijn, zijn handelsmerk. Maar er is iets aan toegevoegd: de ontroering, de rust en ook wel de ironie.

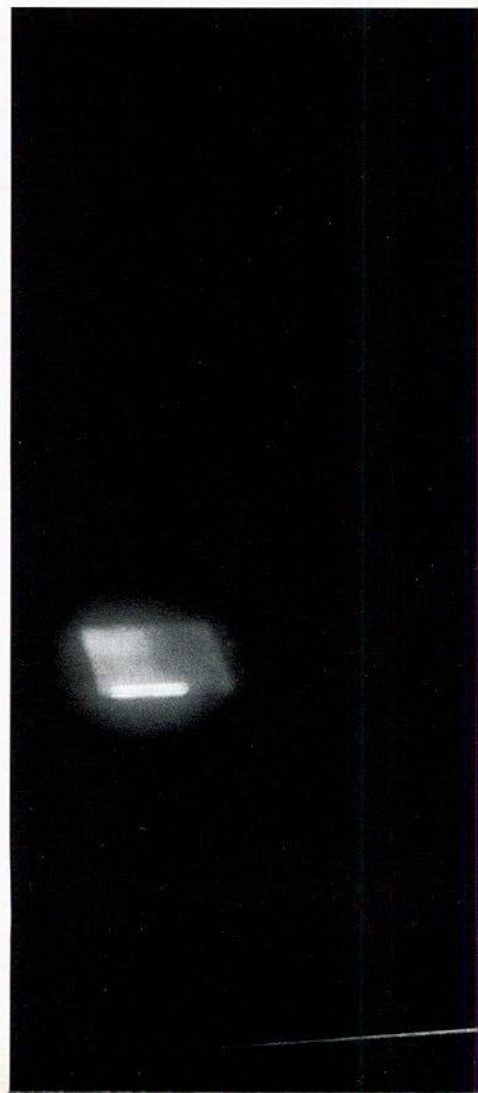
zestig, zeventig, hooguit tachtig die wereld in handen - een béetje. Dan wil ik daar een beetje aan sjoeren. Die wereld gaat straks weer door naar m'n kinderen Anna en Julius. Wat dóe je daar nou mee? Al die bossen die maar doodgaan, al die twijfels." Hij strijkt met beide handen door het dunne haar. Rukt wat aan het gordijn, dat hem niet ver genoeg open kan zijn. Beneden, op het plein, klinkt meisjesgelach, overstemd door startende brommers. "Daarom hou ik ook van die tournees, daarom hou ik van die hotelkamers. Ik zit hier nu alweer te denken over mijn volgende programma en daarin zullen toch weer een paar grote thema's, die mijn levensmotto zijn, aan de orde komen. Natuurlijk is het allemaal een druppel op de gloeiende plaat, maar is dat een reden om dan maar helemaal niets te doen? Ik geloof dat ik ongeveer de enige ben in Nederland die nog een stem heeft, die af en toe een beetje uitschreeuwt boven die kakofonie van dingen die we allemaal maar normaal vinden."

Jij bent voor heel veel mensen een soort vriend geworden, een ouwe bekende. "Dat vind ik ook wel leuk. Als ik merk dat ik mensen voor een deel troost met liedjes als 'Waarom gaan de verkeerde mensen dood?', dan denk ik: ja, het enthousiasme van mijn publiek is ook een

Mensen die echt verdriet hebben, die hoor je bijna nooit zeiken. Die maken er nog wat van, op hun manier.

beetje de benzine voor mijn motor. Ik besef ook zo goed dat ik een prachtig leven heb. Dat ik niet in de fabriek sta. Ik ben niet zo'n godsgelover, en waar ik het talent vandaan heb weet ik niet, maar ik moet er toch iets mee doen. Dat zit ook in mijn opvoeding." Een streng katholiek, Goois nest. Acht kinderen waarvan zes jongens, opgroeiend in de jaren zestig. Dat het daar weleens knetterde, laat zich raden. "Maar," zegt Youp, "ze waren

heel rechtvaardig. Ik kan mijn ouders achteraf niet betrappen op dingen zeggen en niet doen." Voor zijn vader had hij een diep respect. "Die man heeft een paar dingen gezegd in mijn leven waarvan ik zo vaak denk: wat had hij dat goed door, die ouwe. Hij zat in de beleggingen, en ik vroeg hem eens: 'Wat is nou een goeie belegging?' Toen zei hij: 'Een goede nachtrust. Daar moet je bij alles maar eens aan denken: bij de liefde, bij het kopen van een huis, bij het kiezen van je werk, bij het kiezen van je vrienden.' En ik slaap inderdaad waanzinnig goed. Een goede nachtrust. Ik ken zoveel mensen die geen goede nachtrust hebben. Door teveel hooi op hun vork, door een slecht geweten, door ... Zo'n kleine wijsheid! Hij was zakenman, hij was veel weg. Als hij 's avonds laat thuiskwam hoorden Tommie, mijn jongste broertje, en ik mijn moeder beneden tegen hem zeggen: 'Laat ze nou', maar dan wisten wij al dat hij dat niet deed. Hij zei tegen haar: 'Ik ga



even een ander overhemd aantrekken', en dan kwam hij de trap op. Je hoorde hem snuiven - mijn vader snoof altijd halverwege de trap - en even later ging bij ons de deur open. In mijn herinnering kwam hij minimaal een uur bij ons zitten - verhalen vertellen. Rare verhalen, die hij allemaal verzong en dat wisten wij ook. Hij had uiteraard bij Ajax gevoetbald vroeger - dat soort dingen."

Ze zijn allebei kort na elkaar gestorven. Zijn vader vorige zomer, zijn moeder in januari. Youp: "Het is gek, als je ouders dood zijn. Zij waren de binding tussen de kinderen onderling. Als wij naar vader toegingen, vertelde hij bijvoorbeeld: 'Frank zit in Praag'. En ik vertelde hem dat ik een week in Maastricht was geweest. Dus als Frank bij hem kwam, zei hij tegen Frank: 'Youp heeft net een week in Maastricht gezeten'. Dat soort dingen. Je belde elkaar, je ging bij ze langs, je hield een oogje in het zeil. Die zorg is nu over en dat is heel raar. Het ouderlijk huis is ook verkocht. Na tweeënveertig jaar. Toen ik laatst in Bussum speelde, kwam ik Bussum binnenrijden en ik dacht: ik ga even bij ze - ik ga even wát? Ik ga even niks meer. Ik heb niks meer te zoeken in dat hele Bussum. Toen ben ik nog wel 's avonds, na de voorstelling, langs mijn huis gereden. Er stond een heel groot bord in de tuin: 'Hier verbouwt ...'. Ja, zo gaat het, dacht ik. Zo is het. Dat is het enige in het hele leven

waar niet aan te tornen valt."

Zowel bij de dood van zijn vader als van zijn moeder had hij één troostrijke gedachte: ze hadden tenminste het geluk gehad nooit een van hun kinderen te hebben moeten begraven. Youp: "Er was zo'n requiem-mis, beide keren, en om m'n ouders een plezier te doen, liepen we met zes jongens in zo'n gehuurd jacquetje en mijn twee zusjes mooi in het zwart. Vijfentwintig kleinkinderen, allemaal met bloemen. En geen toespraken, geen verhalen. Want iedereen heeft toch zijn eigen beeld, zijn eigen herinneringen. Ik heb ook tegen m'n vrouw Debby gezegd: als ik ooit overlijd, dan wil ik niks. Bekken dicht. Wel komen, maar ga maar gewoon een uurtje naar mooie muziek luisteren. Laatst stierf de vader van een vriendin, zevenentachtig en een ongelooflijke Chopin-fanaat en Rubinstein-bewonderaar. Dus werd er een half uur Chopin gedraaid. Die paar nocturne's - prachtig. Later zei iemand: 'Jammer hè, dat er niks gezegd werd'. Nee, prachtig juist, dacht ik. Zevenentachtig jaar, wat moet je daar nou nog aan toevoegen?"

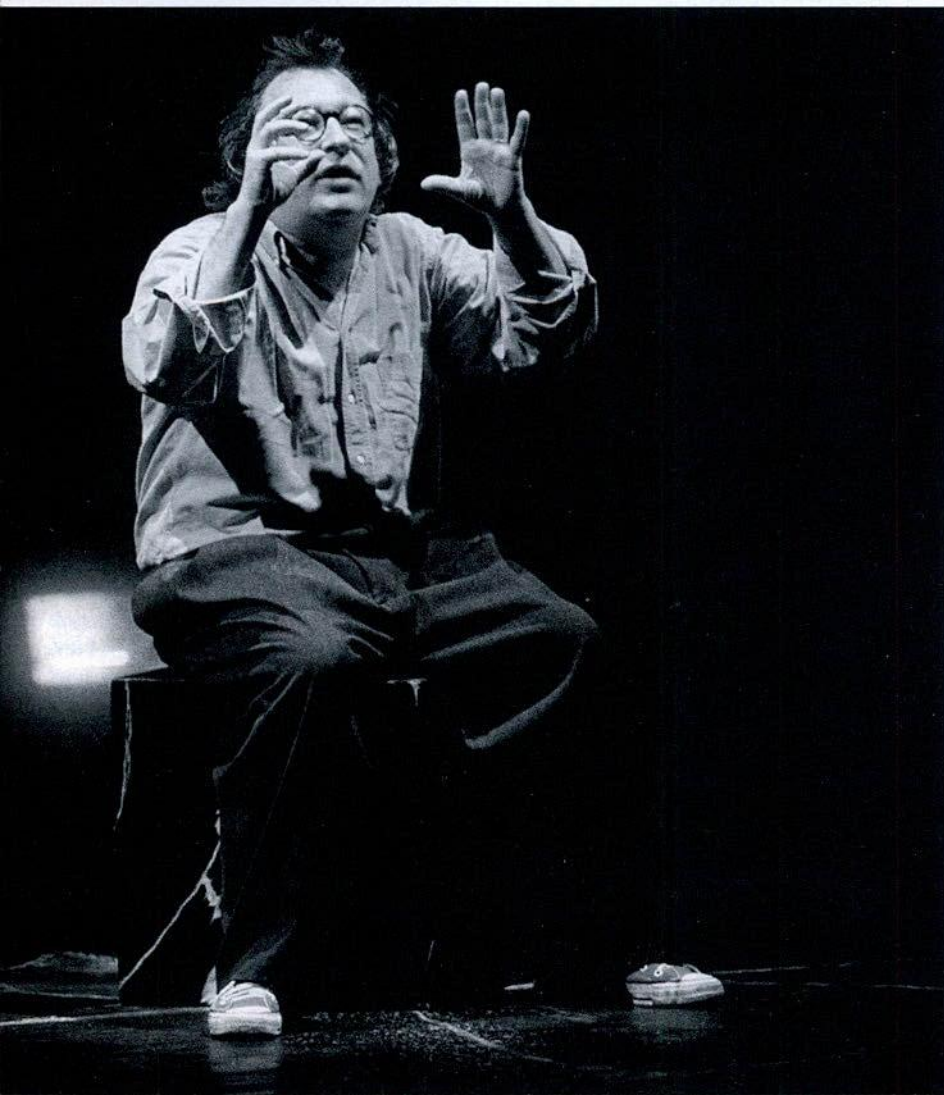
Na de dood van zijn ouders heeft hij "toch wel naar buiten zitten kijken, een maandje lang". Youp: "We hebben ook veel verdriet over ze gehad. Ze zijn allebei erg ziek geweest. Mijn moeder was een bloeiende vrouw, echt een beauty, een schát. En in het begin dacht ik: ik hou ge-

woon die herinnering aan vroeger. Maar dat is dus niet gelukt. Vier jaar rolstoel is toch te lang om te vergeten. Nee, er was niet zoveel troost." Stille. "Ik heb in die tijd ook dat nummer over Alzheimer geschreven." Staat op en loopt naar de badkamer om zijn neus te snuiten. Roept van daaruit: "Vind je me niet netjes, met mijn stropdasje?"

'In de schaduw van de dood is alles onzin', zegt hij in zijn nieuwste show. En: 'Leven is niets anders dan niet willen sterven.' Nee, hij wordt er met de jaren niet milder op. Minder cynisch dan? Ook niet. Of..? "Je wordt anders. Zeker als je kinderen krijgt. Dan ga je een beetje kleiner naar de wereld kijken. Je ziet opeens mensen harder rijden in de binnenstad, want nu staat er iets naast je op de stoep. Vroeger dacht ik alleen: Jezus, man, je lijkt wel gek. Nu denk ik: lúl!"

Vader worden en je ouders verliezen. Het is een natuurlijk proces, waar hij ook mee is opgevoed. Toch grijpt het hem meer aan dan verwacht. "Dat cynisme was een soort handelsmerk van me en dat valt nu toch wel een beetje uit mijn poten. Zonder daar nu meteen zo'n relativerende veertiger van te worden - hoop ik. Dat is mijn grootste angst." Speelt: "Zo eentje die tegen de jongeren zegt: 'Deden wij dat nou vroeger ook?' (Boos): Ja, dat deden wij ook, lúl, en dat weet je heel goed, dat je dat ook deed! En dat iedereen belachelijk was en gek. Natúúrlijk. Als je twintig bent, is iedereen gek en iedereen een ouwe lul." Dan, getemperd: "Dat neemt niet weg dat ik een andere visie op het leven krijg naarmate ik ouder word. Als Peres en Arafat elkaar een hand hadden gegeven toen ik twintig was, dan had ik gezegd: 'Nou, dat wordt vrede!' Maar nu ik veertig ben en ze geven elkaar een hand, denk ik: het zou nog weleens heel verkeerd kunnen aflopen. Of zo'n Berlusconi, die met z'n rechtse hap in drie maanden tijd opkomt. Hopeeloos, denk ik nu." Even later komt hij er een beetje op terug: "Dat handje van Peres en Arafat. Ik heb toch altijd wel iets van - een soort hoop dat ergens in die woestijn dat ene groene blaadje begint te groeien. Dat het toch altijd wel ... Het is nooit uitzichtloos. Gisteren zag ik op de televisie twee mannen elkaar kussen, een Kroaat en een moslim. Het kan dus tóch. Het is iets verschrikkelijks wat ik nu ga zeggen, echt verschrikkelijk, maar - het is bij die zes miljoen Joden gebleven, het zijn er gelukkig geen twaalf miljoen geworden. Er is blijkbaar toch iets ... het is toch een keer gestopt. Nagasaki, Hiroshima - afschuwelijk, afgrijselijk, maar er is er niet nóg een gevallen. Er is dus toch een inzicht gekomen."

Toch heeft hij meer oog voor de keerzijde, voor de niet te stuiten opmars van het kwaad. "De neo-nazi's: ze staan er weer. En we zijn nu zover dat we overal een camera hebben staan. Het kind ligt onder de camera te sterven, want die camera



Niemand weet hoe laat het is

Vannacht in mijn slaap word ik plots overvallen,
straks komt een auto en die rijdt me kapot
Wanneer zal de dood zijn fiets bij mij stallen?
Wat zal mijn clou zijn, hoe is mijn plot?
Misschien zegt de dokter: 'Meneer, nog twee maanden'
en word ik door een slepende ziekte gesloopt
Men zegt dat dat beter is voor nabestaanden,
maar twee maanden pijn is toch niet wat je hoopt.
Deze dag is de eerste van de rest van mijn leven
Dat denken er velen bij hun ontbijt,
terwijl ik altijd denk: ik heb nog maar even,
dit wordt de laatste van een prachtige tijd.
Dus moeten we dansen en moeten we vrijen,
moeten we lachen en drinken vol vuur,
lief hou me vast want nu ben ik nog bij je,
tijd is toch geld dus het leven is duur.
En ik merk elke dag dat ik me vergis
en dat er dan nog een dag over is.
Jij mag niet doodgaan en ik wil niet sterven,
laat staan onze liefste, denk niet aan ons kind
haar dood zal ons leven voor altijd bederven
terwijl ze misschien een hemel daar vindt.

Niemand mag doodgaan, niemand verdwijnen,
maar je weet net als ik: er gaat steeds zoveel mis,
met auto's en veerboten, vliegtuigen, treinen,
Niemand weet hoe laat het is.
Is 't vijf voor twaalf, of net half zeven?
Hoeveel uur heb ik nog, of rest mij een kwartier?
Hoe lang mag ik doorgaan, nog doorgaan met leven?
'k Heb echt geen idee en ik grijp het plezier.
Dus moeten we dansen en moeten we vrijen,
moeten we lachen en drinken vol vuur,
lief hou me vast want nu ben ik nog bij je,
tijd is toch geld dus het leven is duur.
En ik merk elke dag dat ik me vergis,
en dat er dan nog een uur over is.
'k Weet als ik later groot ben en ook bijna dood ben
dan is al die angst niet nodig geweest,
Maar altijd de bangste, altijd die angsten,
maakten mijn leven tot een schitterend feest,
Want we hebben gedanst en we hebben gevreeën,
we hebben gelachen en gespeeld met het vuur,
God verbood wat we allemaal deeën,
Leef toch je leven als het allerlaatste uur.

Je wordt anders
als je kinderen
krijgt.
Dan ga je een
beetje kleiner
naar de wereld
kijken.



meisje gemaakt toen ze nog niet wist dat ze dood zou gaan. En in dat doosje lag ook een papieren gevouwen vlindertje.” Hij kijkt me lang en verwonderd aan. Zegt dan: “Weet je wat zo ráár is? Een hele tijd later, tijdens een voorstelling, vloog er in het hele felle licht van die lampen zó’n vlinder. Die ging op mijn schouder zitten, op mijn witte overhemd. De zaal láchen - en ik moest helemaal niet lachen.” Drie slokken Cola en hij is terug in het hier en nu. “Het is natuurlijk helemaal niet zo bijzonder: die beesten zetten zich in die toneeltorens, het zijn gewoon nachtvlinders, en in het licht worden ze wakker. Maar het fascineert wel. Wat mij aan het hele leven zo fascineert is: straks, als ik niet uitkijk, ben ik dood. De stuurfout. De hartstilstand. Niemand weet het, dat vind ik juist het mooie. Als je doodgaat, dán weet je het.”

Zo komt tenslotte ook het geluk aan bod. Wat betekent dat voor hem? Enthousiast: “Geluk? Dat was bij ons vroeger, die prachtige avonden in dat grote gezin. Lang aan tafel zitten, eten, praten, lachen. Dát was geluk. En ik zie het nu ook wel bij mijzelf thuis. Gewoon die kinderen in die badjassen aan die sjoelbak. ‘Breng jij mij zo naar bed, pappa?’ ‘Ik breng jou zo naar bed, lieverd.’ ‘Doe je

Ik heb altijd wel iets van - een soort hoop dat ergens in die woestijn dat ene groene blaadje begint te groeien. Dat het toch wel ... Het is nooit uitzichtloos.

dan weer ...?’ ‘Ja hoor, die doe ik weer.’ ‘En ga je dan ook weer eng doen?’ ‘Doen we ook weer eng.’ Dat is geluk. Op dat moment ben ik de meest burgerlijke klootzak van allemaal en heb ik het prima naar mijn zin. En zo kan ik ook met mijn vrouw door Frankrijk trekken. Dan heb ik het ook prima naar mijn zin. Weet je, ik denk ook - de meeste liefdes gaan niet kapot door een gebrek aan liefde, maar door een gebrek aan vriendschap. Mijn vrienden kunnen zo ontzettend lachen om mijn zwakheden. Als ik iets stoms gedaan heb - de tv uit mijn poten laten vallen, dat soort dingen. En ik vind het zó leuk als ik merk dat iemand van mijn zwakheden houdt. Liefde en vriendschap, dat is zóiets - het is een chemie die niet te bevatten is. Het valt niet uit te leggen.”

Geluk is ook, voor een deel, een kwestie van kiezen. Voor een deel, want hij is in

een krottenwijk geweest, vlakbij Nairobi, in Kenya, en daar durf je het woord ‘kiezen’ nauwelijks in de mond te nemen.

Youp van ’t Hek: “Daar wonen een miljoen mensen en die wonen in dozen. De dozen van wasmachines. Om de drie dozen was er een doos met een kruis erop getekend: een kerk. Als je zo opgroeit, kun je moeilijk spreken over ‘kiezen’. Vergelijk dat eens met iemand die, zoals ik, in Nederland wordt geboren en dan ook nog in het Gooi, bij een vader die het zeer voor de wind ging. Wat kun je dan nog zeggen over kiezen? Ik, die zestien jaar lang iedere zomer een maand naar Egmond aan Zee ging op vakantie. Of mijn kinderen: geboren in een groot huis in Amsterdam en in de zomer zes weken naar de kust. Dat heb je allemaal niet gekozen, maar die mazzel heb je al wel. En daarna gaat het er om: wat doe je met wat je hebt? ●



De Zandloper

*Vlak na zijn geboorte is hij vertrokken
richting de altijd magnetische horizon
en ondertussen loopt hij al zo'n kleine
vijfendertig jaar door de woestijn
van fata morgana naar fata morgana
was hij vroeger onderweg
naar een volgende fata
dan wist hij niet dat het er eentje was
anders was hij wel omgekeerd
inmiddels is hij oud
en wijs genoeg
en weet hij het
hij is onderweg naar een nieuwe
maar hij keert niet om
omkeren is zinloos
hij zal dan vijfendertig jaar terug moeten lopen
om oud en eenzaam bij het begin te komen
en te beseffen dat het zinloos was
dus hij loopt door van fata morgana naar morgana
met de doodstille hoop
dat die ene er geen is*



Brian Keenan zat viereneenhalf jaar als gijzelaar gevangen in Beiroet, vaak onder de meest erbarmelijke omstandigheden. Toch liet hij zich niet klein murw maken. Hij schreef een boek over zijn gevangenschap en over de verschillende fasen en emoties die hij tijdens deze periode doormaakte. Vooral de buitengewone vriendschap die er tussen hem en de Engelse gegijzelde John McCarthy ontstond, hield hem op de been. En dat terwijl ze uit totaal verschillende werelden kwamen. Over de kracht van vriendschap, en een sterke overlevingsdrift.

door Simone Jacobus

Brian Keenan hebben ze niet klein gekregen

In penibele en uitzonderlijke situaties kunnen mensen zich tot krachtige persoonlijkheden ontwikkelen. Een mens blijkt soms dan opeens veel meer te kunnen verduren dan hij zelf ooit voor mogelijk heeft gehouden, zijn uithoudingsvermogen is vele malen groter dan menigeneen zou vermoeden. Een dergelijke krachtsinspanning is waarschijnlijk toe te schrijven aan het *instinct*, de drang om te overleven. Hierdoor is de mens bereid veel, misschien wel het onmogelijke te doen.

Dat is ook de ervaring van de Ier Brian Keenan die viereneenhalf jaar als gijzelaar in Libanon gevangen zat en zijn bevindingen vastlegde in het adembemennende boek 'Een duivelse koestering'. Het onderwerp van zijn boek, zo stelt Keenan, is "dat mensen in onmenselijke omstandigheden groeien en hun menszijn verdiepen. In het aangezicht van de dood, maar niet vanwege de dood, gaan ze ineens hartstochtelijk leven, overwinnen ze de wanhoop met krankzinnige humor." Keenan tekende zijn relaas op als onderdeel van een langdurig genezingsproces, maar ook - om met D.H. Lawrence te spreken - om zijn misselijkheid uit te kotsen.

De ontvoering was simpel. Op 11 april 1986 werd Keenan bij zijn huis door vier mannen opgewacht die hem een auto induwden. Hij werd overgebracht naar een gebouw, waar hij in een kleine benauwde ruimte terecht kwam, slechts bestaande uit vier betonnen muren en een veldbed. Geregeld werd Keenan door zijn ontvoerders, fundamentalistische Sjiï'ten, ondervraagd. Hij kreeg drie keer per dag eten, maar zag geen enkel levend wezen omdat

hij zichzelf moest blinddoeken voordat één van de ontvoerders de cel binnen kwam. Wel hoorde Keenan de stemmen van andere gevangenen in het gebouw.

De situatie waarin hij gedwongen terecht kwam, was er een van vele paradoxen. Geboren en opgegroeid in Belfast werd hij in 1986 ontvoerd en gegijzeld door moslim-fundamentalisten die dachten dat hij een Engelsman was. Voor een Ier op zich al een enorme belediging.

Tijdens zijn gevangenschap ontdekte Keenan dat niet alleen de westerse gijzelaars gevangenen waren, maar ook degenen die hen moesten bewaken. In zekere zin, zo stelt Keenan, waren de bewakers afhankelijk van de gijzelaars. De ultieme paradox. Maar er zijn nog meer tegenstellingen. Na zes maanden isolatie belandde de Ier in de cel met de Engelsman John McCarthy, een televisiejournalist die in Beiroet was om een televisiereportage over de verdwijning van Keenan te maken. McCarthy die tot de Britse upperclass behoorde en een verleden van dure kostscholen kende, was in veel opzichten de tegenpool van Keenan, de arbeidersjongen die op eigen kracht Engelse en Amerikaanse letterkunde studeerde. Ondanks de verschillen werden de twee goede vrienden, elkaars steun en toeverlaat. Keenan schrijft: "De buitengewone band die zich ontwikkelde tussen John en mij was niet zomaar een verbintenis van twee afzonderlijke mensen die in een dodelijke wervelwind gevangen waren. Het was ook de verbintenis van onze meest innerlijke persoonlijkheden (-) op een manier die we diep in ons hart misschien allemaal nastreven." Even later analy-

seert Keenan: "John en ik ontdekten niet alleen een liefde voor elkaar die onze verschillen en achtergronden oversteeg, maar ook een hernieuwde liefde voor de wereld en de mogelijkheden ervan."

Op indringende wijze beschrijft de Ier de diverse fasen die hij in deze periode van solitaire gevangenschap doorliep. In het begin was er de ontkenning, iets dat veelvuldig voorkomt wanneer iemand met een traumatische overgang te maken krijgt. Keenan: "Ontkenning is vaak een noodzakelijke fase in het aanpassingsproces. Ontkenning geeft ons de tijd om ons even terug te trekken uit de werkelijkheid, geeft onze innerlijke krachten de tijd om zich te hergroeperen en te herstellen, om te beginnen met de verwerking van het verlies dat ons is opgedrongen." Vervolgens waren er momenten van ongelooft, depressiviteit en woede. Keenan: "De kwaadheid die ik zo heilzaam had gevonden bij het overwinnen van de wanhoop om mijn hulpeloosheid, ging langzaam over in een stompzinnige woede, een soort razernij die een grotere straf was, pijnlijker was dan een afranseling zou zijn geweest." Daarna angst, paniek en onafgebroken gehuil. Keenan memoreert emotioneel: "Ik zak weg in uitputting en zwaarmoedig gesnik. Vele malen denk ik aan de dood, bid erom, kijk eraan uit, jaag zijn hartstochtelijke kus na."

Als een rasechte en koppige *Irishman* deed Keenan wel pogingen tot verzet. Om zijn totale afzondering te doorbreken, vroeg hij om kranten, om nieuws. Deze eis zette hij kracht bij door een hongerstaking, van oudsher een machtig wa-

pen van de Ierse ziel. Het verstrijken van dagen van overschilligheid door de honger sterkte de wil van Keenan. Hij was vastbesloten niet toe te geven. Uiteindelijk behaalde hij een kleine overwinning. Hij bedacht ook allerlei plannen om te ontsnappen; deze waren weliswaar te hoog gegrepen, maar ze hielden Keenan wel bezig. Ook concentreerde hij zich op fantasieën, herinneringen en het dichten. In 'Een Duivelse koestering' is ook een aantal van zijn gedichten afgedrukt.

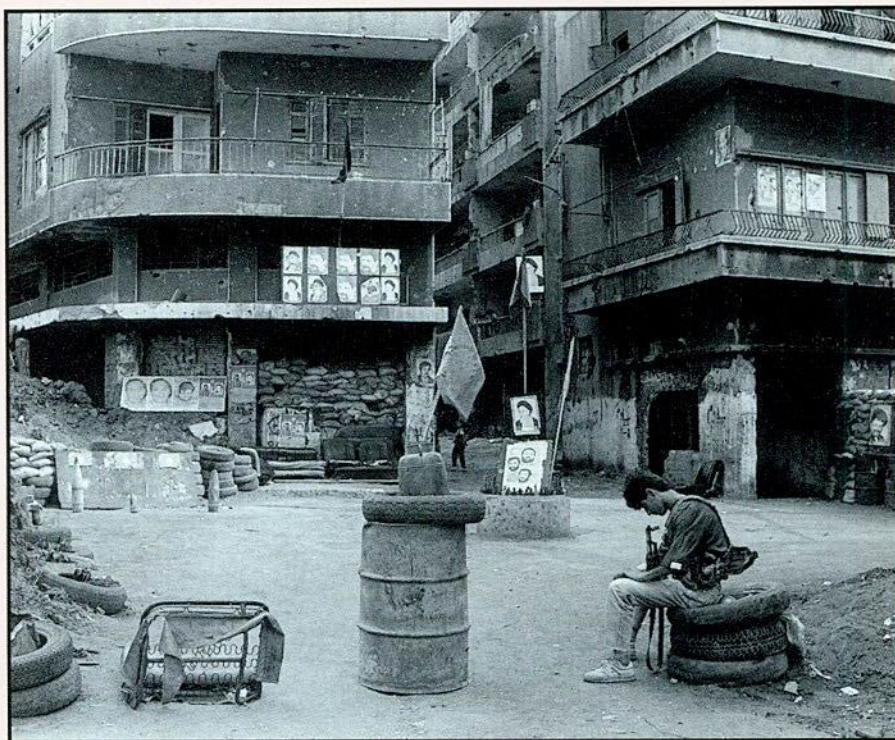
Brian Keenan maakt de lezer tevens deelgenoot van zijn gedachten over wat het voor een mens betekent om zijn menselijkheid te verliezen en in een 'dierlijke staat' te moeten leven. Hij vraagt zich af welke verschillen er zijn tussen tamme en wilde dieren. Zijn conclusie is dat een wild dier, onbevreesd en dapper, in een constante staat van opmerkzaamheid en paraatheid leeft, terwijl een huisdier geen beslissingen hoeft te nemen, zelfs niet kan nemen. Keenan was als een dier in een dierentuin. "Ik begon te begrijpen hoe het komt dat zoveel dieren in gevangenschap niet paren. En daarmee begon ik mijn eigen woede te begrijpen over mijn impotentie, over de onmacht van mijn vlees."

Na zes maanden werd hij in de kofferbak van een auto naar een ander onderkomen overgebracht. Dit transport was zoals altijd een angstaanjagend en verstikkend ritueel. De gijzelaar lag opgerold, geblinddoekt en met een minimum aan zuurstof in de kofferbak en wist nooit hoe lang de tocht ging duren. Dit ritueel heeft Keenan maar liefst zeventien keer moeten meemaken.

In zijn nieuwe cel ontmoette hij John McCarthy. Een mentale opsteker. Plotseling had hij een gesprekspartner en een vriend. Onduidelijk is waarom de terroristen besloten Keenan en McCarthy samen in een cel onder te brengen. De Engelsman en de Ier geloofden aanvankelijk dat het te maken had met een spoedige vrijlating. Ze zouden nog vier jaar met elkaar doorbrengen.

Die eerste plek waar Keenan en McCarthy verbleven, was een paradijs vergeleken bij het volgende station, een veel te kleine ruimte waar ze niet konden lopen of staan en dus ook geen gymnastiek oefeningen konden doen. Al liggend hielden ze oeverloze gesprekken over politiek en literatuur en stortten ze zich op een dominospel dat de terroristen hen hadden gegeven. In bijna alle onderkomens waar Keenan en McCarthy gevangen zaten, waren de sanitaire voorzieningen pover, was het eten slecht en eentonig, kroop ongedierte rond. Ook ontbrak het hen aan elke medische verzorging. Toen Keenan langdurig oorpijn had, weigerden de ontvoerders hem medische hulp. Pas na een list werd hij meegenomen naar een arts die hem een antibiotica-kuur voorschreef. Een paar maanden later werd

Zeventien keer werd hij in de kofferbak van een auto verhuisd. Een angstaanjagend en verstikkend ritueel.



Beeld van Beiroet in 1989, toen Brian Keenan er gevangen zat

Keenan geveld door buikkrampen. Dagen achtereen kon hij nauwelijks eten, poepte hij zichzelf onder en gilte hij van de pijn, zonder dat de terroristen iets deden. Dankzij de goede zorgen van McCarthy herstelde Keenan.

Ze werden ook regelmatig geslagen. Keenan: "Hoe meer ik werd geslagen, hoe sterker ik leek te worden. Het was geen spierkracht of lichamelijke sterkte, maar een vastbeslotenheid om nooit te zwichten voor die lui, om nooit angst te tonen, me nooit klein te maken tegenover hen." Op een gegeven ogenblik belandden de Engelsman en Ier in een bijgebouw van een boerderij, in de heuvels buiten Beiroet. Vanaf toen werden ze niet alleen geblinddoekt, maar ook geketend. Ze hebben bijna drie jaar aan kettingen vastgelegen, ongeacht of ze verbleven in een ruimte die het predikaat varkenskot verdiende of in een redelijk luxe kamer met een heuse badkamer.

Tallose malen spraken ze over vluchtelingen en bedachten ze scenario's hiervoor. De vrijheid kwam echter net zo onverwacht en plotseling als de gevangenschap was gekomen. Mijmerend zegt Keenan: "Het komt, zoals alle dingen die een leven veranderen, moeten komen: onaangekondigd." Keenan en McCarthy zaten samen met Frank Reid in een appartement in Beiroet, waar ze al een veel

betere behandeling kregen, toen de Amerikanen als eerste kon vertrekken. Zijn vrijlating betekende voor Keenan en McCarthy een oppepper. Kort daarop was het de beurt aan Keenan. Met moeite stemde hij met zijn vrijlating in, want hoe vrij kan een mens zijn wanneer hij zijn andere helft, vastgeketend aan de muur, moet achterlaten? Maar ook McCarthy werd niet lang daarna vrijgelaten.

Opmerkelijk is dat Keenan, terugkijkend op deze martelende jaren, weinig wraakgevoelens kent. Toen hij in de auto zat met de Syriërs aan wie hij door zijn ontvoerders werd overgedragen, voelde hij zich kalm, berustend, zelfs onaangedaan door alles wat er was gebeurd. Geen woede over de verloren jaren, geen haat over het hem aangedane onrecht, geen voornemens om degenen die hem en de andere gijzelaars (van wie de Fransman Michel Seurat en de Amerikanen Leigh Douglas en Peter Padfield werden vermoord) dit alles hadden aangedaan te laten straffen. De teneur van 'Een duivelse koestering' is berusting en kracht. Brian Keenan hebben ze niet klein gekregen. ●

'Een Duivelse koestering' door Brian Keenan, Amsterdam (Nijgh & Van Ditmar) 1993. Prijs: f 39,90.

Als je
vecht
voor

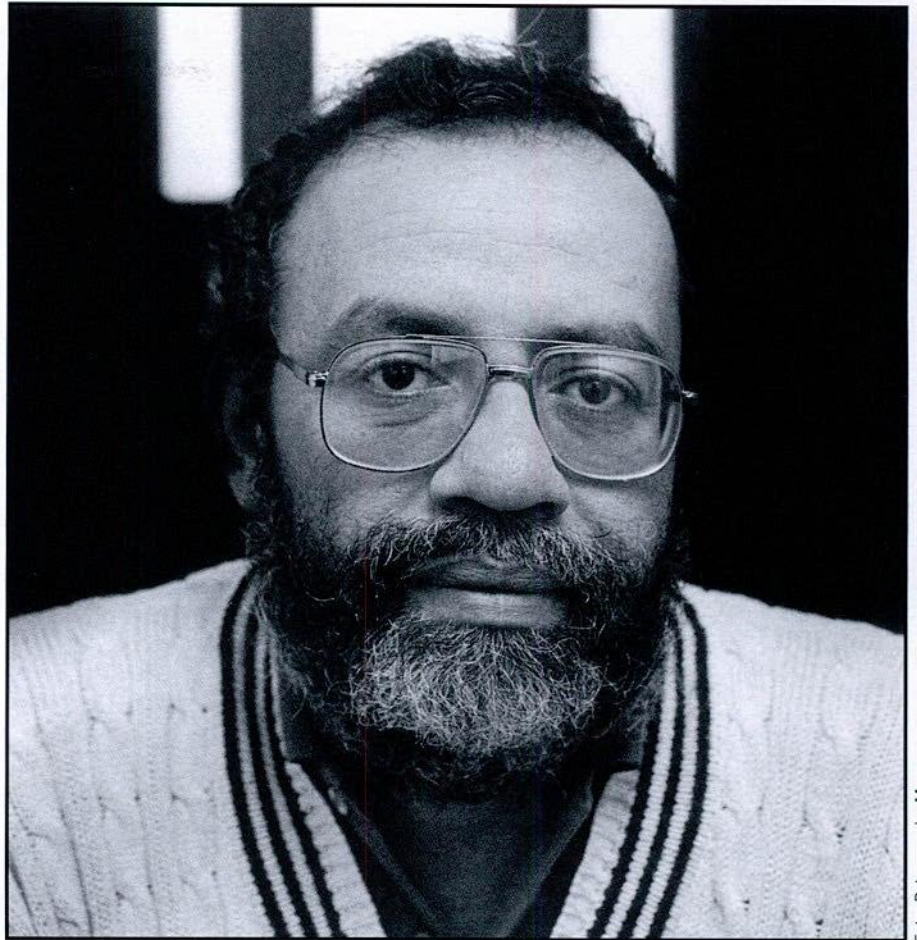


Foto: Peter van der Meer

verandering, doe je dat omdat je een droom hebt

“El Salvador is een zieke samenleving. Het leven is er moeilijk,” zegt Ricardo Navarro (42) tijdens een kort bezoek aan Den Haag. Hij staart uit het raam, alsof hij zo de droge ontboste berghellingen kan zien liggen, de verkeerschaos van de Salvadoraanse hoofdstad ondergaat of de giftige stank van het water ruikt als hij ’s morgens een douche neemt.

Hij is directeur van de milieu-organisatie Cesta, die met verschillende projecten het milieu én de sociale situatie van de arme bevolking wil verbeteren. Hij voert discussies op radio en televisie, leidt campagnes en ontwikkelt aan de fiets verwante technologieën.

Ricardo Navarro: “De ecologische strijd is mijn leven. Het is een intensieve en extreem opwindende strijd. Als we het in El Salvador over ecologische problemen hebben, dan praten we over zaken van leven en dood.” Een gesprek met Navarro over zijn motieven voor zijn strijd voor een beter milieu.

door Karin Anema

In El Salvador hebben de milieu-problemen een dieptepunt wel bereikt; 80% van de oorspronkelijke begroeiing is vernietigd, driekwart van het land lijdt onder erosie, en water, voedsel en lucht sterk zijn verontreinigd. De voornaamste doodsoorzaak van kleine kinderen zijn ziekten van de luchtwegen door luchtverontreiniging. Tweede doodsoorzaak zijn maag- en darminfecties door vervuild water en voedsel. Navarro noemt hen stille doden - geen doden die het nieuws halen.

Wil er iets veranderen, dan zijn voorlichting over het milieu en participatie essentieel volgens Navarro. Ondanks de zeer slechte economische situatie van de meeste mensen, krijgt hij die medewerking. "Mensen voelen zich juist enorm betrokken. Want de ecologische problemen zijn geworden - het is niet zoals in Nederland waar je mensen enthousiast moet maken voor bijvoorbeeld recycling. In El Salvador woon je náást de afvalhoop, het probleem is direct aanwezig. Ieders persoonlijk leven is erbij betrokken. Het gaat om hun eigen, dagelijkse ervaringen. Vraag je in een willekeurig dorp wat zij als probleem ervaren, dan krijgt je als antwoord: water. Alleen al in de hoofdstad

Ricardo Navarro promoot de fiets in plaats van gecompliceerde high-tech. Het gaat hem om een levensstijl.

daalt het grondwaterpeil jaarlijks één meter. Als we in El Salvador over ecologie praten, praten we over zaken van leven en dood. Over water en lucht - de basis van het bestaan. Over onvruchtbaar land door erosie. De voorwaarden die leven mogelijk maken, worden vernietigd. Dan krijg je wel de steun van de mensen. Je móet iets aan de problemen doen want het is je eigen leven dat op het spel staat."

Dat is een belangrijk verschil met de milieuproblemen in Europa, zegt Navarro. Mensen ervaren hier milieuproblemen nog niet als een maatschappelijk probleem. Natuurlijk, overal zijn er problemen als de dunne ozonlaag, zure regen, verlies van biologische diversiteit. "Maar," zegt hij, "in Europa ziet men ecologie eerder als iets aardigs om je bij betrokken te voelen - terwijl het tegelijkertijd toch wel ver van mensen afstaat. Het raakt niet echt hun dagelijks leven.

Het lijkt meer een luxe-onderwerp. Je ziet dan ook groepen die opkomen voor orchideeën, die zich beperken tot het behoud van bomen en bloemen, maar vergeten dat de mensen zelf ecologische wezens zijn en dat zij deel zijn van het milieu-probleem dat men moet oplossen. Of we hebben het over de schoonheid van een bos. In El Salvador daarentegen gaat het over de basis van het bestaan. El Salvador is ernstig ziek."

Maar, betoogt Navarro, bij de Salvadoraanse overheid is er geen bewustzijn, geen wil om iets aan het milieu te doen. De overheid vertegenwoordigt de machten: hun voornaamste doel is om hen rijker te maken. Om zoveel mogelijk grond te exploiteren voor koffie en katoen met gebruik van veel pesticiden. En door grootschalig te ontbossen. Dat gaat ten koste van de ecologie. Milieu-wetten bestaan alleen op papier. "Die wetten zijn net als een slang: hij bijt degenen die geen

Bij de foto: Salvadoraanse boeren graven een goot voor het regenwater



Foto: Hollands Hoogte/Michiel de Ruiter

schoenen hebben. Want een oude vrouw met haar mand vol brandhout op haar rug wordt aangewezen als oorzaak van het ontbossingsprobleem. Maar die vrachtwagens vol gekapte bomen kunnen hun gang gaan. Dit grote verschil in rijk en arm is slecht voor het milieu. Daar moeten we van af. En dat betekent dat we binnen moeten dringen in de politiek."

Ricardo Navarro is milieu-activist in hart en nieren. Langzaam begint de overheid de hete adem van zijn milieu-organisatie te voelen. Een niet-ophoudende reeks onthullingen, demonstraties, debatten en nieuws op radio, televisie en in de media dwingen de overheid tot enige aandacht. Daarbij krijgt Cesta veel steun van de bevolking.

Neem de strijd voor water. Overal in het land verdrogen stroompjes of worden vuilstortplaats. Onlangs streden dorpeelingen fel voor hun water. Het zou uit hun dorp afgetapt worden naar een nabij gelegen grote stad. De overheid had de pijp al gelegd. Daarop groef de woedende dorpsbevolking de pijpen uit en sjouwde met behulp van ossen en tractoren segment voor segment naar het stadsplein. "Het was zeer indrukwek-

andert de mentaliteit dan kan er sprake zijn van werkelijke ontwikkeling."

Van huis uit is hij technicus: een werktuigkundig ingenieur. Inmiddels presenteert hij zich nadrukkelijk als 'ecologist' en niet als ecooloog of als ingenieur. Waarom voelt hij zich 'ecologist'?

Ricardo Navarro: "Veel mensen denken dat ik uit de biologische hoek kom maar ik heb nooit een biologie-studie gedaan. Vanuit iedere invalshoek, vanuit iedere studie-achtergrond, kun je een 'ecologist' zijn en proberen het evenwicht te herstellen in het milieu. Een jurist zou dan werken aan wetten om het milieu te beschermen; een huisvrouw zou een tuin met medicinale planten kunnen hebben; een priester zou vertellen dat de manier waarop wij met de aarde omgaan tegen de wil van God ingaat. En ik, als werktuigkundige, doe het op een eenvoudige manier: het promoten van recycling, van de fiets in plaats van gecompliceerde high-tech. Het gaat mij dus om een levensstijl - zelf leef ik zeer eenvoudig. Om 'ecologist' te zijn moet je bewust zijn dat we allen een verantwoordelijkheid hebben voor moeder-aarde. Dat betekent: in het algemeen belang zou iedereen ecologist moeten zijn."

Betrokkenheid is het belangrijkste. De strijd voor het milieu moet gezamenlijk worden gevoerd.

kend," zegt Navarro, "hoe die acht meter lange, één ton zware pijpen - 200 in totaal - werden versjouwd. Als milieu-activist ben je een guerrillero van het leven."

"De ecologische strijd is mijn leven. Ik reis enorm veel door het land, leer veel van de contacten met de bevolking, het werk is afwisselend, intensief en extreem opwindend. Als je vecht voor verandering, doe je dat omdat je een droom hebt. Als we dat niet zouden hebben, zouden we niet vechten. Dan lieten we alles maar begaan." Een droom van nieuwe normen en waarden voor het opbouwen van een milieu-bewustzijn. Want wie praat over het herstel van het milieu, moet tegelijkertijd zoeken naar het menselijk herstel, vindt Navarro. De kern van de ecologische strijd is dan ook om een proces van mentaliteitsverandering in gang te zetten. "Ik heb beter zicht gekregen op waar het in het leven om gaat. Toen ik van de universiteit kwam, dacht ik dat een goede wetenschappelijke methode, een goede technologie afdoende antwoord kon geven op een probleem. Natuurlijk heb je dat allemaal in zekere mate nodig. Maar ik heb vooral geleerd dat het probleem ligt in de normen en waarden van mensen. Daar ligt dus ook de oplossing. Ver-

De ecologie strijd verschaft mij veel voldoening. Het geeft betekenis aan mijn leven. Het geeft me energie om te blijven strijden. Al zijn er veel dingen waar je in je leven vóór of tégen kan strijden, ecologie is iets waarvoor je blijft strijden. Je voelt dat die strijd het waard is. Want je vecht niet voor geld - dat je later misschien wel weer verliest waardoor je leven leeg wordt - maar voor leven: het alderbelangrijkste."

Dat optimisme wil hij vasthouden, die verwachting dat na de crisis een mentaliteitsverandering volgt. "Op zijn minst praat men - zowel bevolking als in de politiek - nu over dit soort zaken. Het is gaan leven. Die betrokkenheid is het belangrijkste. De strijd voor het milieu moet gezamenlijk worden gevoerd. Met de overheid. En van dorp tot dorp. Het moet duidelijk zijn dat als we ons inzetten voor de natuur dat we dat voor onszelf doen: wij lijden onder water-tekort, vervuilde lucht en water. Strijd voor overleven is een verantwoordelijkheid van allen."

Zijn idealisme is ook terug te vinden in het onlangs gestarte project: 'Bos van Verzoening.' Het idee is om een berg die tijdens de oorlog zwaar gebombardeerd werd - waardoor boshellingen zijn ver-

brand - opnieuw te beplanten met een bos van 75.000 bomen. Eén boom voor ieder oorlogsslachtoffer - voor zowel de guerrilla's als voor de soldaten uit het Salvadoraanse leger 'want links en rechts ademen dezelfde lucht: en we vechten voor de lucht, het water en de bomen.' De bomen zijn er ter herdenking van de doden en tegelijkertijd voor het milieu. In de dorpen leggen dorpeelingen intussen al kwekerijen aan met zaden van bomen en spijkeren de eerste naambordjes op de reeds geplante bomen.

Navarro is wars van fragmentarisch denken. Als holist denkt hij liever in grote verbanden. Zoals bij zijn komende, grootse campagne *let's save the country*. Hij wil zoveel mogelijk organisaties daarbij betrekken, zoals vakbonden, scholen en bedrijven. "Neem een vakbond voor buschauffeurs," zegt Navarro. "Die moet niet alleen voor een goed salaris strijden, maar ook voor schone werkplaatsen, schone lucht, en een veiliger rij-gedrag met het oog op fietsers."

Om El Salvador te veranderen, hebben we allerleerst de mensen zelf nodig. Het belangrijkste is niet geld of technologie. Je kan 20.000 miljoen dollar in El Salvador pompen en dan nog zal je niet het kern-probleem oplossen. Want dat heeft te maken met de levensstijl van de mensen. Als mensen veranderen, kan er een proces op gang komen. Daar richten we ons werk op. Ik heb er vertrouwen in dat we die mentaliteit kunnen veranderen. Daarbij zijn juist de kleine, praktische initiatieven waardevol. Dat begint vaak bij een latrine. Of bij de fiets. Of bij het recyclen van afval. Het gaat om het aanbieden van alternatieven. Met voorlichting. Zo kan iedereen kiezen voor een duurzame levensstijl."

Eind vorig jaar verscheen bij uitgeverij De Tijdstroom het lijvige handboek 'Humanisme. Theorie en praktijk' onder redactie van Paul Cliteur en Douwe van Houten. Een imposant overzichtswerk van het hedendaagse humanisme waarin tientallen auteurs hun kijk geven op evenzovele thema's. Hoe bespreek je zo'n boek? Filosoof Hans Achterhuis doet een kritische poging.

door Hans Achterhuis

Toen ik mij een aantal jaren geleden als bijzonder hoogleraar in de humanistische wijsbegeerte breed wilde oriënteren in de humanistische levens- en denkwereld, was er hiervoor één boek voorhanden: 'Grondslagen van humanisme' van J.P. van Praag. Dit gedegen overzicht verscheen in 1978. Het was de vrucht van een levenslange theoretische en praktische betrokkenheid in de humanistische beweging van één auteur. Hierin ligt nog steeds de kracht van dit boek. Op allerlei terreinen en verschijnselen wordt de lezer een samenhangend perspectief geboden. Tegelijkertijd ligt hier ook een zwakte. Zelfs iemand met zoveel theoretische kennis en praktische ervaring als Van Praag kon het wijd uitwaaiend humanisme onmogelijk in zijn totaliteit overzien en beschrijven. Bepaalde deelgebieden komen er dan ook bekaaid af. Bovendien is 'Grondslagen van humanisme' zonder meer verouderd. De filosofische en maatschappelijke coulissen waar Van Praag zich binnen bewoog, waren toch vooral die van de jaren zestig. Die zijn ondertussen behoorlijk verschoven. Zo heeft het existentialisme plaats gemaakt voor het post-modernisme, algemene maatschappijkritiek en zelfontplooiing, voor milieuproblematiek en de discussies over de toekomst van de verzorgingsstaat. Ook het werk van de humanistische raadslieden is de laatste twintig jaar sterk veranderd en uitgebreid. Er kwam een Universiteit voor Humanistiek en de inhoud van het raadswerk kreeg een stevige theoretische steun in de rug.

Al met al bestonden er dus vele redenen om een nieuw overzichtswerk te wensen. Alleen, wie zou dat moeten schrijven? Twee hedendaagse humanistische voorlieden, Paul Cliteur (sinds kort algemeen voorzitter van het Humanistisch Verbond) en Douwe van Houten (tot voor kort rector van de Universiteit voor Humanistiek) hebben er samen voor getekend. Ze hebben dat echter als redacteurs en niet als co-auteurs gedaan. Dat is een goede beperking. Theorie en praktijk van het huidige humanisme zijn zo veelvormig dat zij onmogelijk meer vanuit één of twee perspectieven zijn te belichten. Van Houten en Cliteur hebben er daarom terecht voor gekozen een groot aantal deskundigen als auteurs voor hun overzichtswerk in te schakelen.

Hoezeer de geïnteresseerde lezer ook gebaat mag zijn bij deze benadering van de twee redacteurs, als recensent heb ik het er moeilijk mee. Want hoe bespreek je een overzichtswerk waarin, als ik het goed geteld heb, 36 verschillende auteurs hun veel verschillende visies geven op 32 thema's die variëren van een humanistische visie op het strafrecht tot een vergelijking van het Humanistisch Verbond en zijn Belgische zusterorganisatie, die zowel de professionalisering van het humanistisch geestelijk werk beschrijven als een humanistisch perspectief geven op 'de vrouw als ander'? Wat moet je als recensent in je eentje met je eigen beperkte invalshoek met een zo kaleidoscopisch overzicht? Ik heb ervoor gekozen om deels intensief, maar ook deels vluchtig te lezen. Sommige stukken meen ik te kunnen beoordelen, van andere heb ik als geïnteresseerde lezer het nodige opgestoken zonder dat ik kan pretenderen ze als recensent echt te bespreken. Wat volgt is dus deels een algemene indruk, deels een weloverwogen oordeel.

stippelen deels een nieuwe weg uit op een nog nauwelijks ontgonnen onderzoeksgebied, waarbij Thoenes meer de breedte en Kunneman de diepte ingaat. Het korte overzicht dat de eerste geeft, zal, hoop ik, menigeen inspireren om bepaalde aspecten van het Nederlands humanisme nader te verkennen (bijvoorbeeld de ideeën van de reeds genoemde Van Praag of de geschiedenis van het 19e-eeuwse humanisme). Interessante onderwerpen, genoeg voor werkstukken van de studenten van de Universiteit van Humanistiek, liggen hier voor het oprapen. Kunneman durft het aan de post-modernistische kritiek op het humanisme serieus te nemen. Post-modernisme staat dan niet zozeer voor iets wat na de moderniteit komt als wel voor een bepaalde kritische visie op het modernisme. Voorzover juist Van Praag, zoals Kunneman laat zien, humanisme en modernisme samen laat vallen, is deze kritiek inderdaad van toepassing op grote delen van het georganiseerd humanisme. Dit mag zich er dan ook niet gemakkelijk van af maken, zoals in het

Lijvig handboek over humanisme geeft kaleidosc

Het eerste deel van het boek dat de geschiedenis van het humanisme behandelt, is zonder meer van hoge kwaliteit. Daar staan de auteurs die voor de verschillende bijdragen tekenen, garant voor. Het algemene humanisme van de Renaissance wordt door Kwant, dat van na de Renaissance door Fresco besproken. Beide auteurs gaan hierbij op leesbare wijze langs tamelijk goed gebaande paden. Dat geldt minder voor de bijdrage van Thoenes en Kunneman over de geschiedenis van het humanisme in Nederland en over humanisme en post-modernisme. Beide auteurs

verleden bijvoorbeeld door mijn ex-collega bijzonder hoogleraar Tielman wel eens is gedaan. Deze meende dat filosofen als Foucault en Lyotard zich vooral tegen het Franse humanisme richtten. Wij zouden in Nederland het anders en beter doen. Kunneman laat terecht zien dat deze filosofen de gehele humanistische westerse cultuur op de korrel nemen. Wij hoeven deze overigens niet integraal overboord te gooien om van hun kritiek te kunnen leren.

In deel 2 van 'Humanisme, theorie en



opisch overzicht

praktijk' komen systematische en thematische vragen ten aanzien van het humanisme aan de orde. Over de meeste bijdragen in dit deel, die thema's als tolerantie, humanistisch burgerschap en de relatie tussen humanisme en het nieuwe religieuze bewustzijn aan de orde stellen, steek ik vol overtuiging de loftrumpet. Eén stuk sprong er hierbij voor mij in positieve, één in negatieve zin uit. Derkx, hoofddocent aan de Universiteit van Humanistiek, schetst in een zeer heldere bijdrage vier hoofdlijnen van de humanistische traditie en hun actuele betekenis.

Het gaat dan om het vormingshumanisme, het moreel-politiek humanisme, het humanisme als levenskunst en het humanisme als universeel-menselijke levensbeschouwing. Derkx maakt aannemelijk dat al deze lijnen met verschillende nadruk in het hedendaags humanisme samenkomen en dat het de moeite waard is ze alle te blijven koesteren. Zeker, de ene humanist zal de ene, de andere humanist een andere hoofdlijn benadrukken. De rijkdom en de kracht van het huidige humanisme ligt echter juist in de veelkleurigheid van de draden waaruit het geweven is.

'Humanisme tussen Oost en West' van Elders, hoogleraar aan de Universiteit voor Humanistiek, heb ik daarentegen met gekromde tenen gelezen. Het is een flodderachtig stuk dat Elders waarschijnlijk om zich in te dekken, zelf als een 'essay', letterlijk dus een probeersel, aanduidt. Werkwoordsvormen en de voor-naamwoorden in "de bewondering van teksten....zijn een illustratie", "het waardenpatroon en haar universele oriëntatie" etc. zijn als in een middelbare schoolopstel door elkaar gehaspeld. Citaten, deels in moeilijk Engels, worden zonder veel uitleg aan elkaar geregen. Een cruciaal citaat uit de bijbel, uit het Johannes-evangelie, wordt onjuist weergegeven. Over het algemeen blijkt Elders het christendom waar hij in discussie mee wil gaan, nauwelijks te kennen. Ik begrijp tenminste niet hoe hij bijvoorbeeld "het humanistische ideaal van morele autonomie" historisch voort laat komen uit "het beeld van de christen voor de stoel van Petrus". Naar mijn bescheiden mening is de morele autonomie historisch juist bevochten tegen de aanspraken van de paus die op de stoel van Petrus zat. Tenslotte, om deze helaas lang niet uitputtende opsomming van ergernissen af te sluiten, ik begon het artikel van Elders deels te lezen omdat het register mij beloofde dat erin verwezen werd naar Thomas More, de vriend van Erasmus aan wie diens 'Lof der Zotheid' opgedragen is. Na lezing was ik More nog niet tegengekomen. Opnieuw bladeren en zoeken leerde mij toen dat in de onvertaalde Engelse teksten van Elders twee keer het woordje 'more' te vinden is! Dit soort slordigheden kunnen het leesplezier aanzienlijk vergallen.

Daarom snel door naar deel 3, waar ik als recensent weliswaar geen gefundeerd oordeel over kan vellen, maar dat in elk geval wat meer informatie en leesgenot opleverde. In dit deel komt het humanisme als maatschappelijk verschijnsel uitgebreid aan bod. De geschiedenis van het georganiseerd humanisme tot en met het Humanistisch Verbond wordt door Flokstra deskundig uit de doeken gedaan. In een aantal andere artikelen wordt vanuit verschillende perspectieven - de vergelijking met andere levensbeschouwelijke organisaties, het vraagstuk van de verzuijing, het probleem van de lage organisatiegraad van humanisten - naar het Verbond en andere organisaties gekeken.

Deel 4 laat zien hoe sinds 'Grondslagen van het humanisme' van Van Praag, de

praktische activiteiten vanuit humanistische kaders zijn toegenomen. De geschiedenis en de methodiek van het humanistische geestelijk werk en het humanistische vormingswerk komen al in algemene zin aan de orde. Vervolgens kijkt Jorna, docent in de praktische humanistiek, vanuit een spiritueel kader naar professionaliteit. Op een aansprekende wijze komen hierin een aantal thema's terug uit Jorna's inspirerende boek 'Raadgeven'. Kunneman en Van Houten proberen tenslotte, na alle kritiek op de professionalisering van auteurs als Foucault en Habermas, toch een verantwoord, zij het bescheiden beroepsprofiel van de humanistische geestelijk werker te schetsen. Deel 5 heeft als laatste veel weg van een vergaarbak. Allerlei min of meer actuele vraagstukken worden hierin vanuit een humanistische visie benaderd. Mensen en media, opvoeding en onderwijs, mensenrechten en milieucrisis, verzorgingsstaat en dagelijks leven. Het is een bonte veelheid van thema's die hier bijeen zijn gebracht. Dit deel presenteert zo voor elk wat wils, en doet dat over het algemeen op heldere en verantwoorde wijze. Pre-

cies dus wat je van een overzichts- en naslagwerk mag verwachten.

Over het algemeen is het flauw om bij zo'n veelheid aan onderwerpen, de keuze van de redacteuren te bekritisieren. Als ik er toch één algemene kritische opmerking over maak, is die dan ook niet zozeer tegen de redacteuren gericht. Wat volstrekt ontbreekt in de 500 pagina's over humanistische theorie en praktijk, is enige verwijzing naar de twee bepalende materiële grondslagen van de moderne samenleving: economie en technologie. Zelfs in het register komen beide begrippen niet voor. Dit is echter niet zozeer tekenend voor een verkeerde keus van beide redacteuren bij de samenstelling van de bundel, als wel voor het hedendaagse humanisme. De vier hoofdlijnen die Derkx hier zo mooi van schetste, liggen alle op het ideale vlak. Kunneman noemde indertijd het humanisme in zijn inaugurele rede, als ik mij goed herinner, 'boterzacht'. Dat klopt. Elke greep op of reflectie over de harde sectoren in onze maatschappij lijkt er te ontbreken. Paradoxaal genoeg zijn Cliteur en Van Houten zich wel degelijk bewust van de zwakheden van de diagno-

se die zij in hun boek geven. Al in de tweede alinea van hun inleiding wijzen zij erop dat in onze tijd vaak "te gemakkelijk voorbijgegaan wordt aan een dominant aanwezige economisch-technologische superstructuur die ons bestaan verregaand bepaalt". Zij wisten het wel, maar konden er niets aan doen. Er zijn kennelijk geen humanisten die zich hier mee bezighouden. Marxistisch gezegd hebben wij met 'Humanisme, theorie en praktijk' dus een handboek voor de 'culturele bovenbouw' van de maatschappij. Wat er in de 'onderbouw', in de machinekamers en stuurhutten van onze samenleving, gebeurt blijft daarbij aan het oog onttrokken. Pas als humanisten zich hier meer mee bezig gingen houden, zou in een volgende versie van dit handboek die de redacteuren al voorzien, misschien de aandacht iets verlegd kunnen worden. ●

'Humanisme. Theorie en praktijk', onder redactie van Paul Cliteur en Douwe van Houten. Uitgeverij De Tijdstroom, Utrecht. Prijs: f 99,-.

Oproep

Stichting Protecta beheert de financiën voor mensen die dat zelf niet of niet meer kunnen. Deze stichting wil haar dienstverlening uitbreiden en zoekt in verband daarmee een

vrijwilliger voor de relatie-ontwikkeling

Protecta is een werkstichting van Humanitas, gevestigd in het Landelijk Bureau van Humanitas te Amsterdam. Het werkgebied van Protecta beperkt zich nu nog hoofdzakelijk tot de noordelijke Randstad, maar uitbreiding naar verdere concentratiegebieden is gewenst.

Daartoe is het nodig dat er contacten gelegd worden met:

- kantonrechters en griffies, omdat het de kantonrechters zijn die een onderbesteding (zoals het beheer in dit geval heet) kunnen uitspreken in de bij hen aangebrachte gevallen van noodzakelijk beheer door een derde;
- instellingen als patiëntenverenigingen, ouderenbonden, woonoord- en serviceflatorganisaties, inrichtingen voor geestelijk of lichamelijk gehandicapten en andere instellingen buiten of binnen de humanistische kring. Zulks omdat ofwel potentiële cliënten er verblijven, dan wel omdat zij of hun familie er om raad vragen;
- bankinstellingen, om hun beheer en dat van Protecta op elkaar te doen aansluiten.

Gezocht wordt naar een vrijwilliger, bijvoorbeeld een 55-plusser met relevante ervaring, die deze taak twee of één jaar voor één of twee dagen per week op zich wil nemen. Uit een gift is er een budget voor dit project beschikbaar.

De gezochte persoon zal werken in overleg met een commissie uit Bestuur en Raad van Advies van Protecta, bestaande uit de heren prof.dr. A.J. Wichers (voorzitter), B.H. Engelsman (penningmeester) en prof.mr. J.F. Glastra van Loon (Raad van Advies), waaraan is toegevoegd de administrateur, mr. W.L. Valk, kandidaat-notaris.

Brieven waarin u kennis geeft van uw eventuele belangstelling te richten aan: Protecta, Postbus 71, 1000 AB Amsterdam, waarna deze vertrouwelijk door de commissie zullen worden behandeld. In verband daarmee graag op de enveloppe vermelden: Commissie.

Wilt u tevoren nog verdere inlichtingen, dan kunt u telefonisch contact opnemen met de voorzitter (telefoon 03438-16666) of met de penningmeester (telefoon 03465-71813).

Van jongeren voelt 9% zich verwant met het Humanistisch Verbond

'Jongeren en Levensbeschouwing', zo heet het rapport dat het Kaksi eind vorige week presenteerde. Het Kaksi is een onderzoeksinstituut dat in opdracht van de rooms-katholieke kerk onderzoek verricht. Opmerkelijk in dit rapport is de constatering dat jongeren zich nog het meest verwant voelen met het Humanistisch Verbond (9%) en het Leger des Heils (13%).

Voor jongeren tot 25 jaar komt het Kaksi net als het Sociaal-cultureel Planbureau op ruim 70% buitenkerkelijken. Gesprekken over levensbeschouwing met vrienden bevorderen de godsdienstige betrokkenheid niet. Levensbeschouwelijke vorming op school zet ook geen zoden aan de dijk. Alleen van een open, godsdienstige opvoeding thuis valt nog enige redding te verwachten. Religieuze gevoelens koestert nog maar 20% van de jongeren. Zij zoeken hun heil niet bij de bestaande kerken en ook niet bij alternatieve religieuze bewegingen.

Debat mensenrechten in China

Op donderdagavond 26 mei zal in Amsterdam een publieksdebat over 'Democratie, economische hervormingen en mensenrechten in China' worden gehouden.

Dissident X gearresteerd. Dissident X weer vrijgelaten. Dissident X weer gearresteerd. Dissident X nog steeds vast op geheime plek. Politie in China schopt dissident. Een greep uit de krantekoppen over China in maart en april 1994. Dit voorjaar belooft een politiek spannende tijd te worden. Dissidenten vrezen dat de Chinese autoriteiten ook de komende maanden door zullen gaan met hun intimidatiecampagne. Eén van de redenen is het 75-jarig bestaan van de Vier-Meibeweging, de eerste studentendemonstraties in de Chinese geschiedenis. Een andere aanleiding is de jaarlijkse herdenking van het bloedbad op het Tian'anmen-plein in de hoofdstad Beijing van 4 juni 1989.

Ondanks de onverzoenlijke houding van de Chinese regering en met gevaar voor eigen leven blijven mensenrechtenactivisten zich openlijk inspannen voor naleving van hun rechten. Begin april heeft een bekende dissident bijvoorbeeld een nieuwe organisatie opgericht, Appèl aan Mensenrechten, die zal opkomen voor rechten van dissidenten, arbeiders, onderwijzers en migranten.

En hoe zit het met de rechten van vrouwen? Een tweede greep uit de krantekoppen: *China: waar zijn de meisjesbabies? China bagatelliseert eugenetica-wet. China wil voortaan geen 'inferieure geboorten' meer.* Het Chinese bevolkingsbeleid, dat erop is gericht dat (echt)paren hun gezin beperken tot één kind, versterkt de discriminatie van vrouwen en meisjes. De traditionele voorkeur voor zoons en gebrek aan voorbehoedsmiddelen leidt ertoe dat veel vrouwen zich gedwongen voelen meisjes-foetussen te laten aborteren. De scheve demografische verhouding die hiervan het gevolg is, vormt één van de oorzaken van de grootschalige handel in meisjes en vrouwen.

Ondanks de stelselmatige schending van mensenrechten van vrouwen in China hebben de Verenigde Naties besloten om de Vierde VN Wereldvrouwenconferentie in september 1995 in Beijing te laten plaatsvinden. Wat kan deze conferentie betekenen voor Chinese vrouwen zelf? En hoe gaan de duizenden mensen die zich nu over de hele wereld voorbereiden op dit evenement om met het cynische feit dat juist een conferentie over de situatie van vrouwen in China zal plaatsvinden? De wereldgemeenschap achtte overigens China, notabene vanwege de mensenrechtensituatie, geen geschikte locatie voor de Olympische Spelen 2000.

Tijdens het publieksdebat op 26 mei zullen drie forumleden, onder leiding van Maarten van Traa (voorzitter HOM) met de zaal in discussie gaan over de politieke en economische ontwikkelingen in China en wat deze betekenen voor de mensenrechten. Hoe stellen wij ons als westers land en als Europa op tegenover de supermacht China? Op welke manier en volgens welke strategie kunnen wij de mensenrechten- en vrouwenbeweging in en buiten China ondersteunen en versterken? In het forum zullen een Chinese 'dissident', een China deskundige en een vrouw die is betrokken bij de voorbereidingen op de VN Wereldvrouwenconferentie deelnemen.

Het debat wordt georganiseerd door het Humanistisch Overleg Mensenrechten (HOM) in samenwerking met de Stichting Tegen Vrouwenhandel (STV) en het Vrouwenberaad Ontwikkelingssamenwerking en vindt plaats in Odeon, Singel 460, Amsterdam en duurt van 20.00 tot 22.30 uur (zaal open om 19.30 uur). Meer informatie: HOM, Winde Evenhuis of Ellen Verwiel, tel: 030 - 318145, fax: 030 - 367104. Op 26 mei is een informatiemap over de mensenrechten in China verkrijgbaar.



Foto: Hollands Hoogte/Rosel Rozenburg

**Voor zichzelf
of voor de ander
Waarvoor leeft een mens?**

Om zichzelf te realiseren, om alle verlangens en behoeften te bevredigen en alle talenten voor zichzelf uit te buiten? Of leeft een mens vooral voor een ander? Voor de medemens die z'n hulp nodig heeft, voor de wereld die beter moet? Misschien wisselt het antwoord op deze vragen met de situatie waarin iemand zich bevindt.

In deze serie komen mensen aan het woord die vertellen hoe zij hun eigen invulling geven aan hun plek in de wereld. De één gebruikt zijn talenten om zich in te zetten voor een wereld zonder racisme waardoor hij zelf maar weinig prive-leven overhoudt. Een ander heeft zich jarenlang weggecijferd voor De Goede Zaak tot het haar opbrak. Toen volgde de ommezwaai en ging ze haar eigen droom verwezenlijken. Ook komt in de serie een reiziger aan het woord die al jarenlang over de wereld zwerft. En hoe lukt het die vrouw om met haar hulpbehoevende partner toch haar eigen leven te leiden?

Allemaal mensen die keuzes maken hoe zij in het leven willen staan. Mensen die zichzelf centraal stellen, of mensen die zich richten op hun medemens. En mensen die het lukt om voor zichzelf én voor de ander te leven.

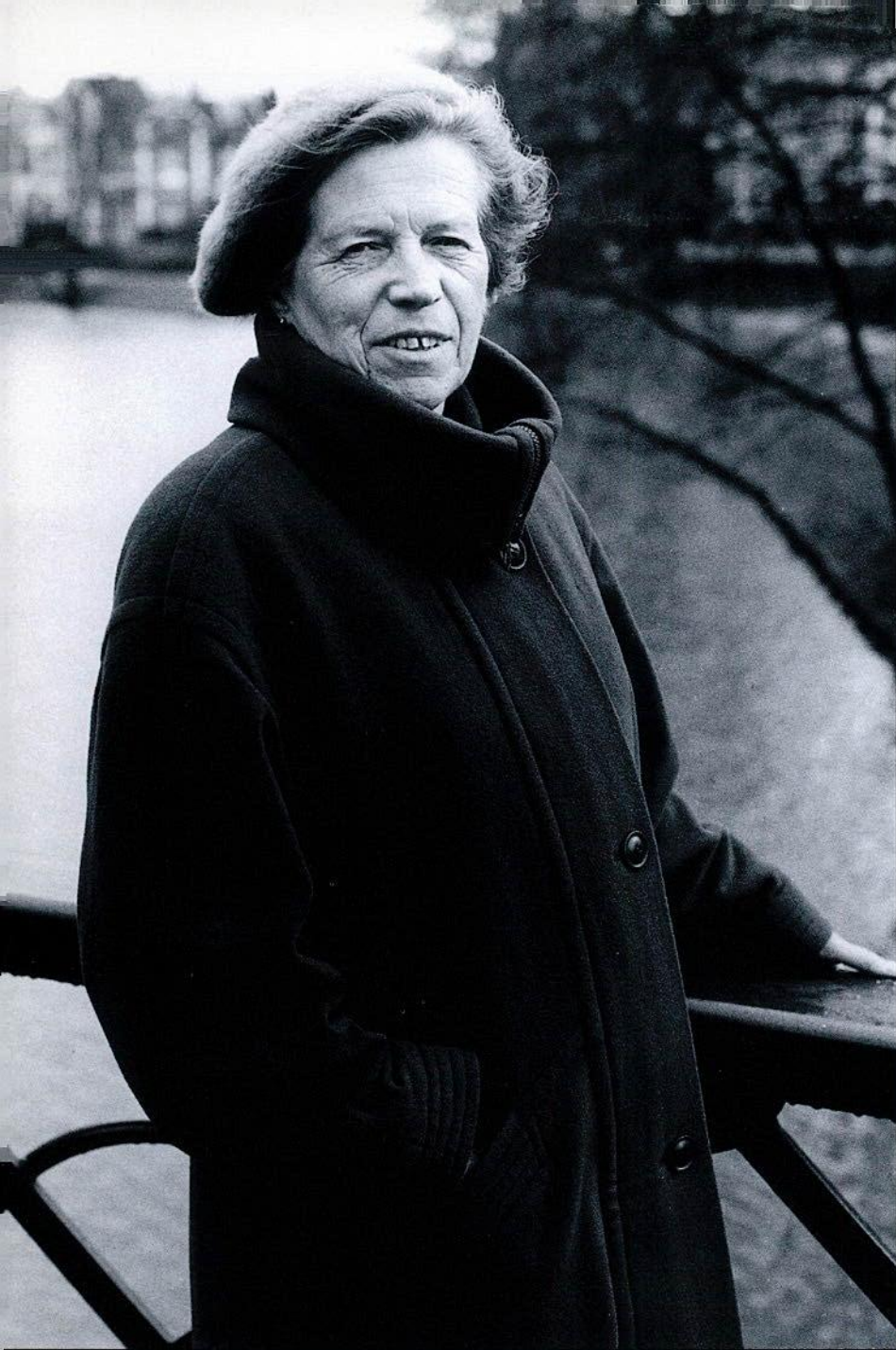
Gerda Wieggers: Anderen komen niet altijd meer op de eerste plaats. De dag is nu ook mijn dag.

Ze is even in Nederland. Voor de verjaardag van haar stiefmoeder, om zaken te regelen, om vriendinnen op te zoeken. Daarna reist Gerda Wieggers (57) weer af naar haar landhuis Poudos, prachtig gelegen in de glooiende heuvels van de Gascogne. Daar heeft ze na een ernstige crisis een nieuw leven opgebouwd. Na zich jarenlang vooral voor anderen verantwoordelijk te hebben gevoeld, koos ze voor zichzelf. Een keuze die haar weer in balans heeft gebracht en die ook voor andere mensen waardevol is.

Geboren in een beschermd, katholiek boerengezin was Gerda Wieggers het eerste meisje uit haar dorp dat na de lagere school doorleerde. Eerst de mulo en daarna een beroepsopleiding voor wat tegenwoordig lerares huishoud- en gezondheidskunde heet. Gerda Wieggers: "Het was geen bewuste keuze. Thuis had men een duidelijk idee wat ik moest gaan doen: een opleiding voor het huishouden of een opleiding voor het onderwijs. Dat waren zo ongeveer de mogelijkheden voor een respectabel meisje. Ik voelde zelf wel voor maatschappelijk werk, maar daar kwam grote weerstand tegen. Dat heb ik toen niet doorgezet. Ik besloot om achter mijn onderwijs-opleiding te gaan staan en ben vol idealisme de uitgestippelde weg opgegaan." Idealisme en maatschappelijk engage-

ment kenmerken de dertigjarige onderwijsloopbaan die volgde. Ze begon als lerares, klom op tot directrice, werd begin jaren '70 hoofddocent aan één van de nieuwe lerarenopleidingen en bekleedde uiteindelijk de functie van inspecteur voor het onderwijs. In al die banen zette ze zich in voor vernieuwingen in het onderwijs. Vooral de emancipatie van meisjes en vrouwen heeft haar altijd na aan het hart gelegen. Gerda Wieggers: "Toen ik net in het onderwijs werkte, had niemand het nog over emancipatie. Toch heb ik het altijd belangrijk gevonden dat ook meisjes van het platteland een goede opleiding kregen. Voor meisjes 'uit het veen' was doorleren absoluut niet vanzelfsprekend. Als lerares en directrice heb ik er hard aan getrokken om deze meisjes te stimuleren na de leerplicht een beroepsopleiding te gaan doen. Ook mijn overstap naar de inspectie hield verband met emancipatie. Dat was eind jaren '70

door Japke Schonewille



Frankrijk stond voor vrijheid. Een gevoel dat ik in Nederland niet kende.

een veel groter onderwerp geworden, gelijke kansen voor meisjes en jongens. Ik was idealistisch, had het idee dat ik invloed uit kon oefenen, nieuwe ontwikkelingen in gang kon zetten."

Toch hield niet alleen het engagement voor anderen haar betrokken bij het onderwijs. "Jarenlang heb ik met veel plezier in het onderwijs gewerkt. Ik had ook de ambitie om mezelf verder te ontplooiën. Wilde niet alleen lesgeven maar ook bezig zijn met de coaching van docenten of met het uitzetten van beleid. De carrière die ik maakte, was een mooie bijkomstigheid. Maar voor mezelf ging het meer om een verbreding van mijn interesses, om het aangaan van nieuwe uitdagingen. Ik hou van pionierswerk. Tegelijkertijd voelde ik een verantwoordelijkheid om bij te dragen aan het reilen en zeilen van de maatschappij. Ik moest mijn talenten gebruiken voor de wereld en voelde een grote verantwoordelijkheid voor ande-

ren. Dat liep als een rode draad door mijn leven."

Na haar overstap naar inspecteur voor het onderwijs begon het te rommelen in haar leven. Het bleek heel moeilijk om haar ideeën over emancipatie binnen de inspectie te realiseren. Men zag haar als 'die feministe' en nam haar niet serieus. Ze voelde zich miskend.

Ook in haar persoonlijke leven stapelden de problemen zich op. "Ik identificeerde me met de 'underdog' in het onderwijs, met meisjes en allochtone jongeren, maar ik zat natuurlijk ook met mijn eigen underdog. Mijn moeder overleed na een lang ziekbed toen ik zeven was. Als een dreiging heb ik dat aan zien komen. Er werd niet over gepraat, ik kom uit een tamelijk gesloten gezin. Na het overlijden van mijn moeder ging ik me erg verantwoordelijk voelen voor mijn jongere broertje en zusje. Met de komst van mijn

stiefmoeder werd dat gevoel van verantwoordelijkheid nog groter. Als kind koos ik ervoor om te overleven; mijn verdriet stopte ik weg. Pas heel veel later ben ik daar op stukgelopen."

Ze kreeg depressies en had alsmaar minder energie. In een poging het tij te keren besloot ze in 1985 om naar Deventer te verhuizen. Ze kreeg dezelfde functie, maar in een wat rustiger gebied. Het hielp niet. Eind 1987 raakte ze zwaar overspannen. Gerda Wieggers: "Het was nooit in me opgekomen om te stoppen met werken. Ik was steeds bezig met hoe ik het vol kon houden en koos de verkeerde oplossingen. Toen ik echt afknaptte, was dat een enorme schok. Ik was radeloos, in paniek. Tot het moment dat ik voor mezelf accepteerde: het is zoals het is. Toen voelde ik voor het eerst weer een sprankje vitaliteit."

Langzaam krabbelde ze uit het dal. Beseftte dat ze niet meer terug kon en wilde naar het onderwijs. Na dertig jaar was het op. Ze ging fantaseren over weggaan, naar Frankrijk. "Frankrijk stond voor mij voor vrijheid, een gevoel dat ik in Nederland niet kende. Ik wilde letterlijk afstand van mijn familie. Die sterke gebondenheid waar ik maar niet los van kwam. Altijd die zorg voor mijn broer, mijn zussen, mijn stiefmoeder. Het was echt een keuze, een heel sterk gevoel van: en nou ben ik aan de beurt!"

Op een vakantie kwam ze door het Zuid-franse stadje Auch, zag bij een makelaar een annonce voor het landhuis Poudos hangen en ging direct kijken. "Ik ontdekte dat het huis veel mogelijkheden had om gasten ontvangen. Er was een grote tuin bij, er was ruimte om met groepen iets te doen. Daardoor realiseerde ik me ineens dat dat het was wat ik echt wilde. Alle puzzelstukjes pasten in elkaar."

Sinds 1989 woont en werkt Gerda Wieggers op Poudos. Ze ontvangt groepen mensen in haar landhuis, kookt voor haar gasten, verbouwt groenten en fruit in haar moestuin, en geniet van de ruimte en de natuur. "Ik heb het gevoel: de dag is mijn dag, het leven is mijn leven. Ik was daarvoor toch erg bezig met overleven. Op Poudos lééf ik. In het onderwijs was ik vooral met mijn hoofd bezig. Op Poudos heb ik er veel plezier in om ook met mijn handen te werken. In de tuin, het contact met de aarde, het koken, het huishoudelijk werk. Dat heeft mij ook 'geheeld', om het eens mooi te zeggen.

Toen ik vertelde dat ik in Frankrijk ging leven, was mijn familie vooral verbaasd. Er is niet aan me getrokken om hier in Nederland te blijven. Dus dat viel me erg mee. Ik voelde me ook niet schuldig, terwijl ik me vroeger altijd schuldig voelde als ik een keer voor mezelf koos."

Terugblikkend op haar loopbaan in het onderwijs zegt Gerda Wieggers: "Lange tijd koos ik er voor om me nuttig te maken in de samenleving en me in te zetten voor veranderingen. Dat was waardevol en ik kon er voor mezelf ook genoegdoening aan ontleen. Nu ben ik uit dat activisme, dat maatschappelijk engagement gestapt. De behoefte aan engagement is op een persoonlijker vlak komen te liggen. Dit is nu mijn leven en tegelijkertijd kunnen anderen daar van mee genieten, daar in delen. Poudos is ook een huis om te delen, een plek om te delen. Het engagement ligt er niet meer zo dik bovenop, maar het is er wel.

Poudos is een hele vredige plek als je bekijkt wat er in de rest van de wereld gaande is. Maar daar kan ik niet veel aan doen. Wat ik wel kan bieden is dat mensen die hier komen, het goed hebben. Dat ze kunnen ontspannen, genieten, plezier hebben. Dat ze stil kunnen zijn, maar ook contact met anderen kunnen leggen. Lekker eten, poedelen in het zwembad. Ze kunnen bijtanken en daarna weer verder gaan met hun leven. Dat ik dat mensen kan bieden, vind ik heel waardevol.

Ik zet me dus nog steeds in voor mensen, alleen anders dan voorheen. Ik voel me nog steeds verantwoordelijk - nu voor het scheppen van goede voorwaarden voor de mensen die hier komen. Maar het drukt niet meer op me als een last. Mijn gasten kunnen er plezier van hebben, maar dat is niet meer mijn verantwoordelijkheid. Er is afstand gekomen tussen dat wat ik doe en dat wat ik ben.

Mensen kunnen hier bijtanken en daarna weer verder gaan met hun leven. Dat ik dat mensen kan bieden, vind ik heel waardevol.

Foto: Peter van der Meer



Ik ga niet onderuit als mensen bijvoorbeeld m'n eten een keer niet lekker vinden. Ook heb ik niet meer het idee dat anderen altijd op de eerste plaats moeten komen. Mijn eigen wensen en behoeften zijn even belangrijk. Het grappige is dat er op Poudos periodes zijn dat anderen wel op de eerste plaats komen, maar dat

ik het niet meer zo ervaar. Er is evenwicht tussen wat ik kan en wat ik doe." ●

Voor informatie over verblijf op Poudos: Gerda Wieggers, tel. 00-3362610093 of Els Cuppen, tel. 080-225453 (na 19.30 uur).

(Ingezonden mededeling)



Nalaten is iets heel anders dan nalatigheid.

Bij een overlijden moet er snel heel veel geregeld worden. Dat gaat veel gemakkelijker als u zelf al maatregelen heeft genomen. Maar veel mensen vinden het moeilijk of onaangenaam om zulke maatregelen te treffen.

Het Steunfonds Humanisme heeft betrouwbare, ervaren mensen die u kunnen helpen. Als uw executeur-testamentair bespreken ze met u hoe uw laatste wil er uit moet komen te zien. En uiteindelijk dragen ze ook zorg voor punctuele uitvoering. Vraag eens om informatie

STEUNFONDS HUMANISME
POSTBUS 114, 3500 AC UTRECHT
TELEFOON 030 - 31 81 45
BANK C&E 69.97.13.889

GIRO 6168

Ja, ik wil meer informatie over een executeur-testamentair van het Steunfonds Humanisme.

Naam:

Telefoon:

Adres:

Postcode:

Woonplaats:

In een envelop zonder postzegel zenden naar:

Steunfonds Humanisme, Antwoordnummer 2181, 3500 AC Utrecht

Uit het hoofdbestuur

Het hoofdbestuur is doende... stap voor stap de ideeën voor het HV van 'morgen' vorm te geven, hier en daar te laten proeven en soms nog even te laten rijpen.

Wat merkbaar bijdraagt tot de herkenning van het HV is het prompt en - naar veler oordeel - precies naar de maat van het ogenblik reageren op meningen van anderen door onze voorzitter Paul Cliteur. Bij dit geven van opinies of stelling nemen, zal steeds (ook in de toekomst) een zekere terughoudendheid worden betracht. Het HV streeft immers geen betweterij na.

Wanneer dit nummer van de Humanist uitkomt, zal er een samenkomst zijn geweest van vertegenwoordigers van enkele toonaangevende instituties uit de humanistische beweging in Nederland (de UvH, de HOS, Humanitas, De Vrije Gedachte en het HV). Doel is om af te stemmen op welke wijze wij ons het best gecoördineerd naar buiten toe kunnen profileren. Maar ook - in grote lijn - op welke maatschappelijke verschijnselen wij wel en niet zullen of willen reageren en hoe zo'n reactie vlot en doelgericht kan worden voorbereid. Vóór alles willen humanisten toch duidelijk herkenbare, en vooral ook eenduidige publieke stellingname, zonder daarbij de nuances uit het oog te verliezen.

Heel stimulerend bij het uitzetten van onze koers waren de vier regionale ontmoetingen (in respectievelijk Groningen, Utrecht, Arnhem en Rotterdam) met bestuursleden uit afdelingen en gemeenschappen. Wij zijn onder de indruk van de betrokkenheid van lokale bestuurders, die er vaak een lange reistijd voor over hadden om aan de discussie-bijeenkomst deel te nemen. Opvallend is ook de moeite die men zich geeft om leden in het afdelings'territorium' betrokken te krijgen bij lokale evenementen als lezingen, gespreksgroepen, wandelingen en andere in- en spannende bezigheden.

De constatering dat vrijwel overal het aantal deelnemers aan deze activiteiten slechts een fractie vormt van het huidige ledenbestand, maakt ook duidelijk dat het HV zich ook moet gaan richten op hen die soms - te collectief en te kleurloos - als 'de achterban' worden gekenschetst. Daarbij denken wij in de eerste plaats aan die leden van 'vandaag', die het HV een warm hart toedragen, maar die geen behoefte hebben aan deelneming aan HV-evenementen in welke vorm dan ook. Maar daarachter zien wij ook al die mensen die zich wel voelen aangetrokken tot de humanistische levensbeschouwing, maar die dat (nog) niet in een lidmaatschap of andere vorm tot uitdrukking hebben gebracht.

Daarom wordt binnen het Centraal Bureau en op andere plaatsen, hard gewerkt aan een zodanige flexibele opzet en uitstraling van het HV (liever nog: van de humanistische beweging) dat sympathisanten snel en duidelijk de bij hun smaak en behoefte meest passende vorm van verbondenheid kunnen vinden.

Het HV wil immers helpen zoekers tot vindere te maken. Het hoofdbestuur hoort graag uw reacties (Postbus 114, 3500 AC Utrecht). Die reacties acht het onmisbaar voor het uitzetten van herkenbare en aantrekkelijke routes voor die zoekers en vindere.

Daarom wordt binnen het Centraal Bureau en op andere plaatsen, hard gewerkt aan een zodanige flexibele opzet en uitstraling van het HV (liever nog: van de humanistische beweging) dat sympathisanten snel en duidelijk de bij hun smaak en behoefte meest passende vorm van verbondenheid kunnen vinden.

Het HV wil immers helpen zoekers tot vindere te maken. Het hoofdbestuur hoort graag uw reacties (Postbus 114, 3500 AC Utrecht). Die reacties acht het onmisbaar voor het uitzetten van herkenbare en aantrekkelijke routes voor die zoekers en vindere.

Namens het hoofdbestuur,
Joop Puls

Stuur uw nieuwsbericht rechtstreeks naar de redactie

Berichten voor deze rubriek kunt u rechtstreeks naar de redactie van de Humanist sturen. Dit vergroot de kans op plaatsing. Houd de tekst zo kort mogelijk, volg het stramien zoals het in deze rubriek wordt gehanteerd en let op de uiterste datum waarop de kopij bij de redactie binnen moet zijn (zie op pagina 2).

Kampeerweekend Jonge Humanisten met als thema vriendschap

In het weekend van Hemelvaart houden de Jonge Humanisten weer een kampeerweekend. Er is een schitterende locatie gevonden in Bakum, een dorpje boven Casticum (NH), een paar kilometer van het strand. Daar zal bij een boer worden gekampeerd, op een groot veld worden de tenten opgebouwd.

Het begrip 'vriendschap' staat dit jaar centraal. Als vanouds is het de bedoeling om er een gezellig weekend van te maken met veel tijd om leuke dingen te ondernemen, nieuwe contacten op te doen en misschien om nieuwe

vriendschappen te sluiten. Het kampeerweekend vindt plaats van donderdagmiddag 12 mei tot en met zondagmiddag 15 mei. De kosten zijn f 60,- per persoon (niet-leden f 75,-), over te maken op girorekening 1700689 van de Jonge Humanisten onder vermelding van 'Kampeerweekend'. Aanmelden voor 7 mei. Na aanmelding krijg je een boekje met uitgebreide informatie toegestuurd.

Je kunt ook bellen voor meer informatie: tel. 030-318145 en bij Bert Bos, Mozartweg 51c, 3816 LL Amersfoort, tel. 033-726416.

Tussen natuur en cultuur in Groningen

Op zondagmorgen 8 mei spreekt Guus den Besten in het Humanistisch Centrum in Groningen over het onderwerp 'De mens, een wezen tussen natuur en cultuur'. Guus den Besten is (tot 16 mei) voorzitter van het gewest Groningen.

Toelichting: Dat de mens een natuurwezen is zal niemand betwisten. Onze ademhaling, voortplanting en hartslag tonen dit overduidelijk aan. Maar daarnaast heeft de mens kans gezien de natuur naar zijn hand te zetten. Wij

noemen dat onze cultuur. De bewijzen van die cultuur zien we de hele dag om ons heen: de huizen die we bewonen, de auto's waarin we rijden, maar ook de wijze waarop we hebben weten in te grijpen bij onze ademhaling, onze voortplanting en zelfs onze hartslag. Daarmee is gelijk de vraag gesteld of we met onze cultuur wel op de goede weg zijn.

Plaats: Humanistisch Centrum Groningen, W.A. Scholtenstraat 2. Aanvang 10.30 uur.

Humanistische psychologie in Leiden

Er raken nogal wat mensen overspannen in deze tijd. Conflicten op het werk of in de persoonlijke levenssfeer zijn niet van de lucht. Je komt overal advertenties tegen van cursussen stress-management en ontspanningstrainingen. Wat leert de humanistische psychologie ons om emotioneel gezond te blijven functioneren in een maatschappij, waarin veel gevraagd wordt van het kunnen van mensen? In een openbare bijeenkomst zal Gidia Jacobs vooral aandacht besteden aan de Rationeel-Emotieve Therapie (RET) van de Amerikaanse psycholoog Albert Ellis. Gidia zal de aanwezigen actief bij de presentatie van deze denkwijze betrekken.

Gidia Jacobs (32) studeerde pedagogiek aan de Universiteit van Leiden en was daar tot 1991 werkzaam als onderzoeker. Thans is zij werkzaam aan het Instituut voor Rationeel-Emotieve Training in Haarlem. Zij verricht tevens adviesonderzoek voor het Ambulant Bureau Welzijnszorg in Leiden.

De openbare bijeenkomst met Gidia Jacobs wordt gehouden op maandag 9 mei (aanvang 20.00 uur) en vindt plaats in de benedenzaal van Sociëteit Kunstkring De Burcht, Burgsteeg 14 te Leiden. De Burgsteeg ligt direct achter de Nieuwstraat bij de Centrale Openbare Bibliotheek, hartje Leiden. De toegang is gratis.

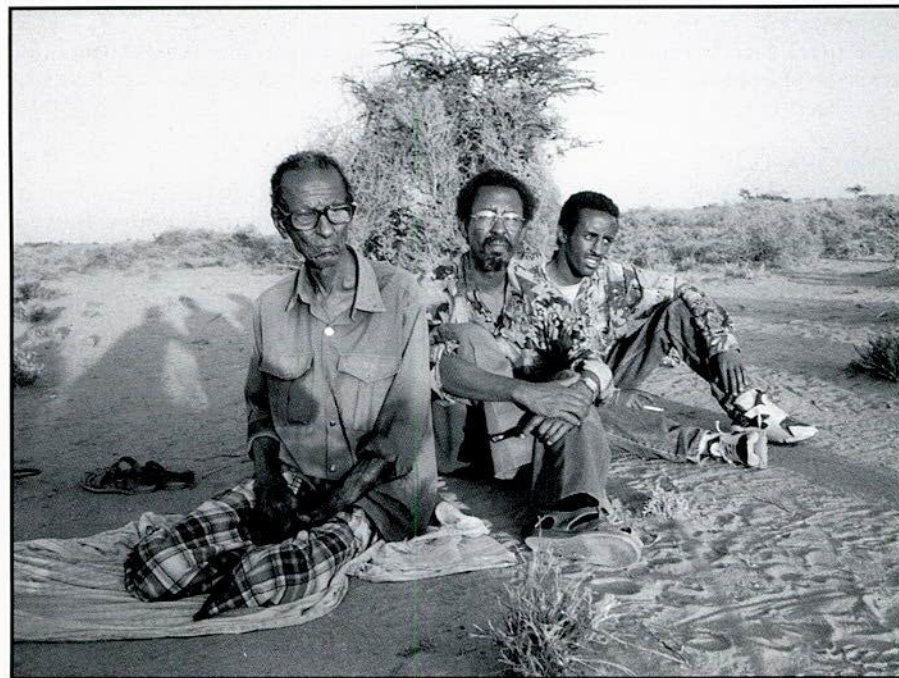
TELETEKST

Sinds enige tijd beschikt de Humanistische Omroep Stichting over een eigen pagina op Teletekst van Nederland 1, 2 en 3. Deze pagina, 325, wordt gevuld met nieuws en berichten van allerlei aard. Toelichtingen op de radio- en televisieprogramma's blijven te vinden via de pagina's 201, 204 en 255.

Op dit moment kunt u op pagina 325 van dinsdag tot en met donderdag wekelijks fragmenten lezen uit het verhaal van de week lezen uit *Scheherazade 2001*.

Sinds 1 april wordt er elke vrijdagavond, gelijktijdig in theaters in verschillende Europese landen, een kort verhaal voorgelezen na afloop van de dan gespeelde voorstelling. Met dit initiatief willen kunstenaars uit Europa een groet brengen aan het publiek in Sarajevo en andere steden in Bosnië. Net als Scheherazade uit de Sprookjes van 1001 Nacht, vertellen zij een verhaal en houden zo de verbeelding levend, als teken van menselijkheid in een onmenselijke situatie.

De verhalen zijn geschreven door vooraanstaande Europese schrijvers als A.S. Byatt, Gianni Celati, Margriet de Moor, Kristien Hemmerechts en Claudio Magris. Samen vormen de verhalen een web van dromen die de ene nacht met de andere verbinden, en de enen stad met de andere. De verhalencyclus duurt in totaal veertien weken.



TELEVISIE

Nog één documentaire is er te zien op de vroege maandagmorgen.

In de reeks hoogtepunten uit voorbije jaren kunt u op maandag 9 mei nog kijken naar

Drie mannen in de woestijn

Documentaire uit 1993 van Rob Hof.

Een oude Somalische kamelendrijver wil voordat hij sterft nog eenmaal zijn oudste zoon zien, die als vluchteling in Nederland woont: Osman, vijftig jaar oud en vader van vijf kinderen. Met zijn oudste zoon reist Osman van Emmeloord naar de Somalische woestijn.

Ooit was Osman net als zijn vader een analfabete kamelendrijver. Hij was tien toen een oom zijn vader ervan wist te overtuigen dat het beter was te leren lezen en schrijven. Immers, 'zij die kunnen lezen en schrijven hebben de toekomst'. Veertig jaar later woont Osman in Emmeloord; hij heeft een leven vol onderwijs achter de rug en studeerde onder andere in de VS. Hij vraagt zich nu af of hij er goed aan gedaan heeft ooit de woestijn te verlaten.

Op weg naar zijn vader die hij zesentwintig jaar niet meer heeft gezien, kijkt Osman terug op zijn levensloop: wie is nu beter af: zijn achtergebleven vader of Osman en zijn gezin? Osman weet dat zijn vader op hem zal neerkijken als op 'een half-mens'. In het buitenland en in de stad heeft Osman immers iedere relatie tussen mens en natuur verloren. Tijdens de reis, op weg naar zijn stervende vader, leidt hij zijn zoon door zijn geschiedenis en land: het verwoeste en door oorlog verscheurde Somalië.

In de woestijn ontmoeten ze hun (groot-

)vader. Hun gesprekken geven uiting aan de botsing tussen twee culturen, al voelt Osman zich direct weer thuis en komt vanaf het moment dat hij voet zet op Somalische bodem het leven in Emmeloord hem voor als een 'onwezenlijke film'. Osman hoort nergens meer bij; zijn zoon kent alleen de westerse samenleving, zijn vader alleen de woestijn. Toch is Osman de enige die in staat is zich in te leven in de denkwereld van zijn vader en zijn zoon.

Verder is deze maand een viertal televisiedrama's te zien die de Humanistische Omroep Stichting gemaakt heeft in samenwerking met het Rotterdamse RO Theater. De HOS werkte in de voorbije jaren al vaker samen met het RO. De vier nieuwe produkties, van elk ongeveer dertig minuten, kregen een gemeenschappelijk motto mee dat ooit door de Engelse toneelschrijver Howard Brenton als volgt is geformuleerd:

'Drama is bij uitstek een effectief medium om maatschappelijke discussies te voeren. Ik vind het uiterst democratiserend om een gecompliceerd gegeven zo te dramatiseren, dat het zich afspeelt tussen twee mensen en het publiek daardoor iets kan herkennen, iets kan meevoelen van een onderwerp dat er aanvankelijk alleen maar ingewikkeld of bedreigend uitziet.' In de reeks worden achtereenvolgens uitgezonden:

Donderdag 12 mei, 21.00 uur,
Nederland 1

Semmelweis

Een gevecht tussen macht en geweten

'Het is alsof er een innerlijke domkop in de mens zit, die in eerste instantie dat afwijst wat goed is voor ons.'

Wenen 1848, een vervallen negentiende-eeuws ziekenhuis. We zien twee artsen: professor Klein, de geneesheer-directeur, en zijn jonge leerling Semmelweiss. De laatste maakt zich meer en meer zorgen over een onrustbarend probleem: er sterven veel, te veel, kraamvrouwen in het ziekenhuis. Langzaam komt Semmelweiss erachter hoe dit komt en welke simpele remedie ertegen bestaat: artsen moeten vóór onderzoek hun handen wassen... De geneesheer-directeur is echter niet overtuigd van Semmelweiss' gelijk. Semmelweiss is de strijd tussen iemand die gelijk heeft maar niet weet hoe hij het moet krijgen en iemand die geen gelijk heeft maar wel de macht om het te krijgen.

Het televisiedrama is gebaseerd op het gelijknamige toneelstuk, geschreven door Gerben Hellinga, dat in het seizoen 1991-1992 door het RO Theater is opgevoerd. Semmelweiss is geheel op locatie opgenomen.

Donderdag 19 mei, Nederland 1

Moordenaarskop Verslag van een executie

'Je zou die hengst eens moeten zien, jongen! Loopt een kwart mijl in eenentwintig seconden rond. Ik zou die jockey zo de zijden kleren van z'n lijf willen rukken.'

Televisiedrama in zwart-wit, gebaseerd op Killer's Head van de Amerikaanse schrijver-acteur Sam Shepard, die de toneelmonoloog schreef als aanklacht tegen de gemakzucht waarmee in de Verenigde Staten over de doodstraf wordt gepraat.

In Moordenaarskop vertelt een man, Mazon, over zijn leven en over zijn grootste hartstocht: paarden. Zijn herinneringen worden verdrongen door beelden en geluiden van wat hij de laatste dagen heeft meegemaakt. Dagen die hij in de gevangenis heeft doorgebracht. Uren die hem scheiden van zijn dood. De man is een ter dood veroordeelde, die wacht op zijn executie.

Donderdag 2 juni, 21.00 uur, Nederland 1

Juliana Boys

'Ik lees nu Malcolm X. Dat is Nederland, hè. Eerst slaan ze je invalide en dan brengen ze je revolutionaire boeken. Keurig op een stapeltje. Het liefst hebben ze dat je dankjewel zegt. Maar dat hoeft niet. Naar keuze.'

Ergens in een nieuwbouwwijk speelt een lokaal voetbalelftal tegen de zwarte voetballers van Juliana Boys. Een omstreden penalty is de aanleiding voor een uitbarsting van geweld, die spoedig uitwaaiert tot in het drukke winkelcentrum.

Juliana Boys is de documentaire reconstructie van de noodlottige confrontatie tussen twee groepen jongeren. Negen betrokkenen leggen getuigenissen af, ieder vanuit zijn eigen perspectief. Fragmenten daarvan worden gemonteerd tot een doorlopend verhaal: de reconstructie. Angst, woede, wederzijds onbegrip, maar ook bravoure-gedrag zorgen voor de fatale afloop. Maar wie zijn de daders en wie de slachtoffers?

Donderdag 26 mei, 21.00 uur, Nederland 1

De taal van geweld

'Vandaar dokter, dat ik zo uitgebreid aan het woord wilde zijn. Ik probeer me naar een wereld te praten die ik ken, waar je de stilte te lijf gaat, niet elkaar.'

Anderhalf jaar geleden werd journalist Stephan Sanders zonder enige aanleiding genadeloos in elkaar geslagen. Een moedeloos makende, vernederende tocht langs hulpverleningsinstanties volgde. Hierover schreef hij een aantal columns in de Volkskrant, die de basis vormden voor dit televisiedrama.

We zien een schrijver die probeert een verhaal te schrijven over zijn belevenissen. Maar kun je met taal je vertrouwde wereld terugwinnen? 'Ik praat, dus ik besta. Maar zij zeggen "ik" met hun lichaam. Zodra zo'n vuist komt aansuizen ben je uitgepraat.' Hoe verhoud je je tot dit dagelijkse geweld? Kun je iets anders doen dan je aanpassen?



Foto: Leo van Velzen

George van Houts in 'De taal van geweld'

Keuzenummer nog te bestellen

Veel mensen bestellen een extra exemplaar van het speciale winternummer van de Humanist over Keuzes in het leven. Bijvoorbeeld omdat ze een exemplaar aan een goede vriend, vriendin, familielid, buur of kennis willen geven. Extra exemplaren bestellen van dit nummer is nog mogelijk zolang de voorraad strekt. Hoe u bestelt: Maak per exemplaar f 8,45 (dat is inclusief port) over op giro 58 van de Humanistische Pers te Utrecht onder vermelding van 'Extra exemplaar

Winter-Humanist'. En als u meerdere exemplaren wilt, gireer dan evenzovele malen f 8,45 en vermeldt hoeveel extra exemplaren u wenst. Wilt u meer dan 10 exemplaren, dan kunt u een fikse korting krijgen. Neem dan contact op met ons (tel. 030-318145). U kunt het winternummer ook bij de receptie van het centraal bureau van het Humanistisch Verbond verkrijgen voor f 5,95 (Nieuwegein 69a in Utrecht)



Interviews met o.a.
Nelleke Nicolai, René Diekstra en Jaap van Ginneken

Extra verkiezingsuitgave groot succes

Voor het extra verkiezingsnummer van de Humanist, de bundeling van de interviews met vijf prominente politici van verschillende stromingen, bleek de afgelopen maand grote belangstelling. Het extra nummer verscheen begin vorige maand in een oplage van 5000 exemplaren. Op 6 april verschenen de dagbladen Trouw, Het Parool en de Volkskrant advertenties voor dit speciale nummer van de Humanist. Alleen al die dag belden meer dan duizend mensen voor een gratis exemplaar. Daarnaast grepen veel afdelingen van het Humanistisch Verbond deze gelegenheid aan om aan de weg te timmeren met een concreet, tastbaar produkt van het HV. De afgelopen weken hebben enthousiaste



leden plaatselijk duizenden exemplaren van het verkiezingsnummer verspreid. Een tweede oplage van weer 5000 exemplaren vond de afgelopen weken ook snel z'n weg naar belangstellenden.

Lid worden

van het Humanistisch Verbond

Lid worden van het Humanistisch Verbond is makkelijk. Een telefoontje is genoeg: 030-318145. De minimumcontributie bedraagt f 75,- per jaar. Een hogere bijdrage is welkom. Voor leden met een inkomen lager dan f 18.000,- bruto per jaar is de minimumcontributie f 45,-. Jongeren tot 27 jaar betalen slechts f 35,- per jaar. Elk lid ontvangt negen keer per jaar de Humanist. Als lid krijgt u ook korting op de toegangsprijs van bijeenkomsten en symposia. Per lid kan één persoon op hetzelfde adres kiezen voor een gratis medelidmaatschap. Een medelid ontvangt geen Humanist.

Een abonnement op de Humanist

Als lid krijgt u de Humanist in de bus. Maar u kunt ook een los abonnement nemen op de Humanist. Voor f 37,50 per jaar ontvangt u negen nummers, waaronder het speciale zomernummer en het dubbeldikke winternummer. Bel nu: 030-318145.

Nieuwe HSN-uitgave: Brandpunten uit Trefpunten

Bij het Humanistisch Studiecentrum Nederland (HSN) is de het boekje 'Brandpunten uit Trefpunten' verschenen. Het is een bloemlezing uit het mededelingenblad voor donateurs van de voormalige stichting Algemeen Humanistisch Trefpunt. Deze stichting werd in 1992 ontbonden, toen de donateurs oordeelden dat het niet langer noodzakelijk was om als aparte organisatie te blijven bestaan. Het Algemeen Humanistisch Trefpunt was tien jaar actief. In die tijd verscheen regelmatig het blad 'Trefpunten'. Daaruit is nu een bloemlezing samengesteld met artikelen over onder andere de plaats van het Algemeen Humanistisch Trefpunt in de humanistische beweging nationaal en internationaal, over humanistische ethiek, levensovertuiging en maatschappelijke vraagstukken. In de bundel wordt ook ruime aandacht besteed aan inhoudelijke vraagstukken die het humanisme en het humanistisch denken betreffen. Naast een aardig tijdsbeeld biedt de bundel zo ook waardevolle aanzetten voor maatschappelijke discussies die nog steeds actueel zijn.

De bundel is te bestellen door f 15,- over te maken op girorekening 550334 van het Humanistisch Studiecentrum Nederland te Utrecht, onder vermelding van 'bundel Trefpunten'.

Leven met een carrière

Unieke cursus voor directeuren, leden van management-teams en hoofden van afdelingen van organisaties profit en non-profitsector.

U heeft carrière gemaakt, maar uw einddoel nog niet bereikt. U kunt doorgaan op de oude voet, maar u beseft dat u keuzes moet maken. Partner, kinderen, maatschappelijke verplichtingen, werkdruk: hoe gaat u om met andermans behoeften en claims die steeds sterker worden? Hoe mobiliseert u uw kwaliteiten om tot optimale prestaties te komen?

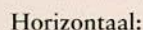
De cursus 'Leven met een carrière' helpt u bij het bewust worden van keuzes. U krijgt inzicht in de samenhang tussen maatschappelijke ontwikkelingen en uw eigen leiderschapsstijl. U verheldert uw visie op arbeid en organisatiecultuur.

Wij bieden u: inleidingen door gerenommeerde deskundigen, met een eigenzinnige visie; creatieve werkvormen en aandacht voor lichaam en geest. Dit alles onder deskundige begeleiding in een inspirerende omgeving.

Cursusduur: 8 dagen, verdeeld over 4 x 2 dagen in de periode september - december 1994. Kosten: f 5250,- p.p. (inclusief materiaal, overnachtingen en maaltijden). Organisatie: Humanistisch Verbond in samenwerking met Reliëf, opleidings- en conferentiecentrum.

Vraag meer informatie of de gratis folder aan: Humanistisch Verbond, tel: 030 - 318145 (mevr. H. van Dijk)

door Evert Wassenaar

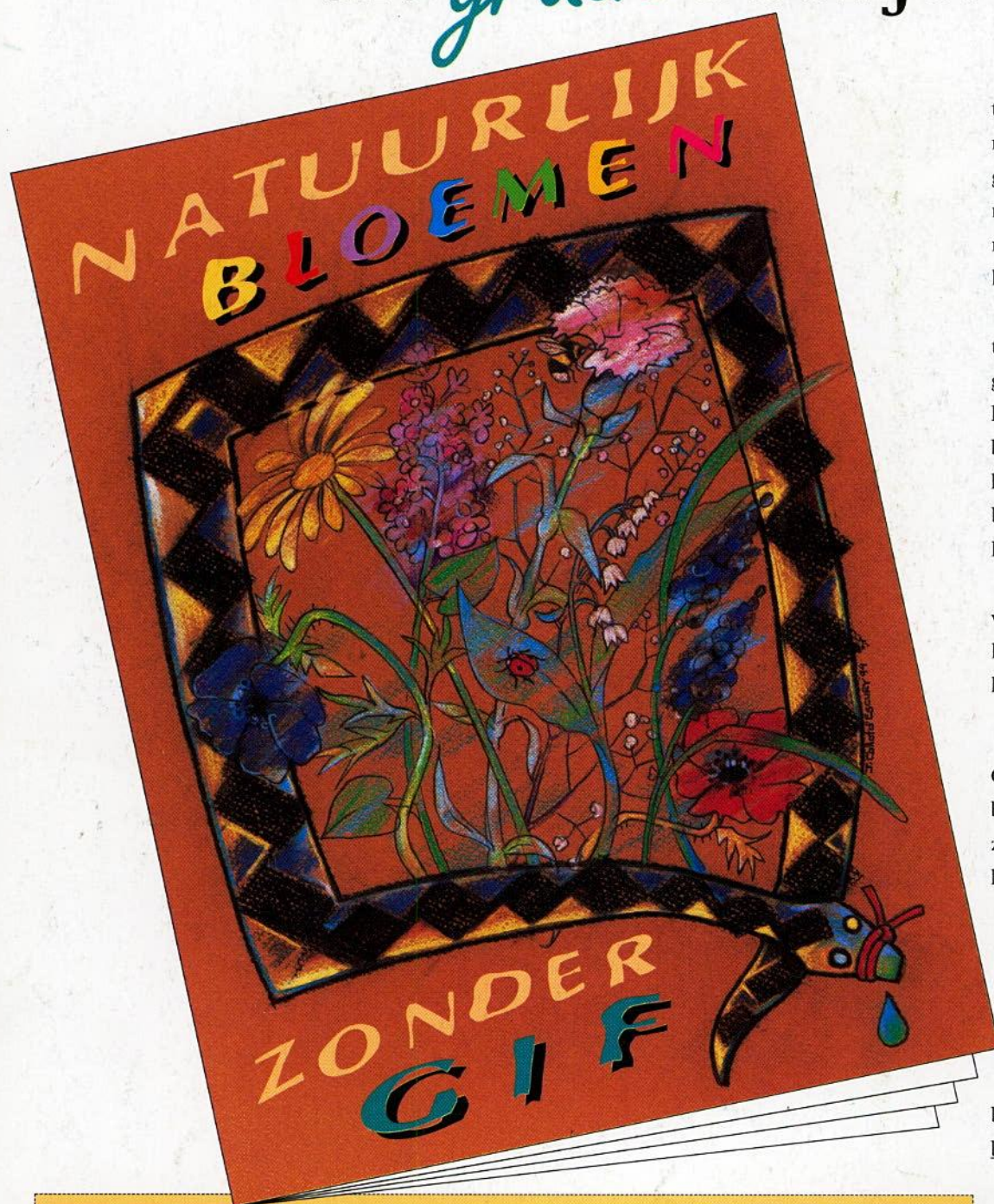


3. Illuminatie in de 18de eeuw (11)
7. Die van 14 juli 1789 was een heel belangrijke (9)
9. Verhaaltje met wat wijsheid (4)
12. Gaat wat langzamer dan 7 horizontaal (8)
14. Was deze Engelsman gek op spek? (5)
15. Kopie met klem (6)
17. 't Is geen hond, moeder, maar een stuk leer (5)
18. Maanstand tijdens voetbalevenement (2)
20. Dubbele toon in Drents en Brabants water (2)
22. Betutteling (12)
24. Staat met beide benen op de grond (7)
25. Muzikaal paard (3)
27. Modelwerkgever (7)
28. Hinderlaag van twee vogels (7)

1. Meisje in een kleine auto (4)
2. Flinker met zo'n plaatsbewijs in de trein (13)
3. Lel (11)
4. Weg viel weg uit 7 horizontaal (5)
5. Ruzie tijdens de dans (5)
6. Ongeschonden talent (4)
8. Meisje van 1.38 m. (5)
10. Luiaard ad interim (2)
11. Volgens Jan Greshoff maakt dit alleen niet gelukkig (5)
13. Hier mankeert niets aan (8)
16. Tamelijk verstandig (7)
19. Aan zo'n tekening komt geen spatel te pas (6)
20. Houding van Ria (3)
21. Oudnoorse (3)
23. De helft van Mama (2)
25. Stop! Bijna water (2)
26. Engelse herberg in Oostenrijk (3)

HUMANIST mei 1994 35

Welke bloemen zijn milieuvriendelijk? Lees het in dit *gratis* boekje!



Lelies, gladiolen, hyacinten... ze ruiken lekker, kleuren mooi, brengen blijdschap of geven troost. Maar voor het milieu heeft Nederlands nationale trots een minder fleurige kant.

In de bloemen- en bollen-teelt wordt tien keer zoveel gif gebruikt als in de rest van de landbouw. De kassen voor snijbloemen produceren meer kooldioxyde – het beruchte broeikasgas – dan het totale luchtverkeer in Nederland.

Van de energie die nodig is voor de teelt van een bos rozen kunt u zeker twee weken koken...

GRATIS BOEKJE

Gelukkig bestaan er biologische bloemen zonder 'luchtje'. Ze zijn herkenbaar aan het EKO-keurmerk.



Ook gewone bloemen leveren soorten die minder schadelijk zijn voor het milieu.

Meer hierover leest u in het gratis boekje 'Natuurlijk bloemen zonder gif'. Stuur de bon vandaag nog op!

BON

Stuur bon (of briefkaart) aan:
Milieudefensie/
bloemenactie
Postbus 19199
1000 GD Amsterdam.
Of bel de MilieuTelefoon:
020-62.62.620.
Ook voor andere vragen
over het milieu.

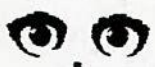
- ☐ Stuur mij **gratis** het boekje 'Natuurlijk bloemen zonder gif'.
☐ Ik word lid/donateur van Vereniging Milieudefensie voor
f 12,50 per half jaar.

Naam

Adres

Postcode/Woonplaats

HU


milieu
defensie

Deze actie wordt mede mogelijk gemaakt door het Wereld Natuur Fonds en de Stichting DOEN! van de Nationale Postcode Loterij.


**NATIONALE
POSTCODE
LOTERIJ**